

B. Pasternak, Doktor Živago: elementi mirotvorstva

Matković Hodanić, Lucija

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:747928>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-23**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zadru

Odjel za rusistiku

Dvopredmetni diplomski studij ruskog jezika i književnosti

Lucija Matković Hodanić

B. Pasternak, Doktor Živago: elementi mirotvorstva

Diplomski rad

Zadar, 2022.

Sveučilište u Zadru

Odjel za rusistiku

Dvopredmetni diplomski studij ruskog jezika i književnosti

B. Pasternak, Doktor Živago: elementi mirotvorstva

Diplomski rad

Student/ica:

Lucija Matković Hodanić

Mentor/ica:

prof. dr.sc. Zdenka Matek Šmit

Zadar, 2022.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Lucija Matković Hodanić**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **B. Pasternak, Doktor Živago: elementi mirotvorstva** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 30. rujna 2022.

SADRŽAJ

1. Uvod	1
2. Boris Leonidovič Pasternak: poetika pisca	3
3. Roman <i>Doktor Živago</i>	7
4. Povijesni kontekst nastanka romana <i>Doktor Živago</i>	10
4.1. <i>Komunizam i marksizam</i>	10
4.2. <i>Ruska revolucija</i>	11
4.3. <i>Oktobarska revolucija i građanski rat</i>	12
5. Mirotvorstvo: socijalno-politički i filozofski pokret	14
5.1.1. <i>Simbolika imena Živago kao kršćanska konotacija i element mirotvorstva</i>	16
5.1.2. <i>Mirotvorstvo kroz likove romana i njihove odnose</i>	18
5.1.3. <i>Mirotvorstvo u opisima prostora</i>	24
6. Zaključak	28
7. Bibliografija:	30
Sažetak	34
Summary	35
Резюме	36

1. Uvod

Kao političko i filozofsko naučavanje, ujedno „politički i socijalni pokret”, Hrvatska enciklopedija navodi da pacifizam odnosno mirotvorstvo „osuđuje rat bez obzira na (njegove) razloge i ciljeve” kritizirajući svaki oblik nasilja te zahtijevajući „bezuvjetnu spremnost” očuvanja mira („pacifizam“ u: Hrvatska enciklopedija [online]). Potičući ideju da se svi sporovi rješavaju sporazumno – mirnim putem, pacifističke tendencije odnosno težnje za uspostavljanjem mira, kroz povijest podrazumijevaju različite prakse i ideologije, u suštini zasnovane na negaciji ratnog besmisla.

Tradicija pravednog rata, s druge strane, drži da rat kao takav može biti prikladnim sredstvom za postizanje mira. Mnogi su filozofi i književnici negirali i opovrgavali takve eufemističke opise nasilja, među njima engleski književnik George Orwell kao i njemački filozof Immanuel Kant koji u svom eseju *Vjerojatan početak ljudske povijesti* (1786.) navodi kako je „rat nesumnjivo najveći izvor svih zala koja ugnjetavaju civilizirane narode” (Aleksandra 2007: 95). Pojam „pacifizam” u svom djelu *Moralni ekvivalent rata* (1910.) prvi put upotrebljava američki filozof William James, podrazumijevajući potpuno isključenje militarizacije odnosno obustavu upotrebe vojne sile (isto: 98). Skraćenica tog termina, u prvoj polovini 20. stoljeća, postaje uvriježenim pojmom diljem zapadne civilizacije. U ovom diplomskom radu koristit ćemo hrvatski sinonim navedenog termina – mirotvorstvo.

Boris Pasternak u svom povijesnom romanu *Doktor Živago* ispisuje kompleksnu životnu priču istoimenog junaka koji kroz svoj relativno kratki životni vijek proživi (i preživi) političke promjene u Rusiji od vremena Carske Rusije do početka Drugog svjetskog rata koje su uključivale različite revolucionarne ideologije koje su nerijetko posezale za nasiljem kako bi postigle svoj cilj. Koristeći se kontrastom, Pasternak nasilju suprotstavlja lik Živoga koji već svojim imenom najavljuje da je njegova misija u romanu boriti se za život te predstavljati mir. Nadalje, autor je u sam lik glavnog junaka utkao mnoge autobiografske elemente među koje spadaju i njegova politička i religijska shvaćanja te osuda tadašnjeg režima. Upravo iz tog razloga, roman je zabranjen u Sovjetskom Savezu te je izdan u Milanu, a Pasternak je proglašen neprijateljem države (usp: Finn, Couvée 2015: 62).

Ovaj rad je usmjeren na pronalaženje, objašnjavanje i predstavljanje elemenata mirotvorstva u romanu te simbola mira i života koji su suprotstavljeni simbolima revolucije i rata. Za razradu navedene teme, neophodno je i analizirati političke okolnosti u kojima pisac piše i (ne) izdaje knjigu te njegovu poetiku. Upravo time i započinjemo ovaj rad. U drugom

poglavlju naglasak je na samom romanu – kompoziciji, fabuli, likovima, simbolima i prostorima. Treće poglavlje uključuje analizu elemenata mirotvorstva, ali ne unutar samog romana već s obzirom na kontekst njegovog nastanka u realnom vremenu i prostoru, od 1901., kroz Rusku revoluciju (1905.), Oktobarsku revoluciju (1917.), Prvi (1914. – 1918.) i Drugi svjetski rat (1939. – 1945.). U ovom dijelu rada problematizirat će se tako moderna povijest Rusije, potkrijepljena stručnom literaturom iz područja povijesti, filozofije i političke filozofije. U četvrtom poglavlju analizirani su elementi mirotvorstva u romanu te simboli kojima su oni prikazani – imena, zvukovi, prostori, boje.

2. Boris Leonidovič Pasternak: poetika pisca

Boris Leonidovič Pasternak (1890. - 1960.) zapamćen je kao osebujni i ekscentrični moskovski pjesnik, novelist i prevoditelj, vrlo često na samim marginama životne sigurnosti, koji je svojim djelovanjem i književnim stvaralaštvom izazvao burne reakcije političkog vrha Sovjetskog Saveza.

Odnos pojedinca i društveno-političke zbilje bio je jedan od središnjih interesa Borisa Pasternaka. Takvo što vidljivo je i u njegovim najranijim proznim tekstovima, ali se posebno ističe u životnom mu remek-djelu, romanu *Doktor Živago* (usp. Polivanov 2016: 512). Prepoznavši snažno individualističku poetiku Pasternakova kasnijeg književna opusa, u kojemu autor kroz prizmu pojedinca izražava svoje razočaranje uslijed sredstava kojima se služila Revolucija i posljedica koje su iz toga proizašle, sovjetska je vlast detektirala opasnost spram državne ideologije komunizma te staljinističke i poststaljinističke propagande, poduzevši niz represivnih mjera protiv Pasternaka i njegovih najbližih, obitelji i štićenika. Unatoč snažnoj ljubavi prema domovini i ruskome podrijetlu, Pasternakov je život obilježen dugogodišnjim antagonizmom sa sovjetskom vlašću s obje strane granica „Željezne zavjese”.

Rođen koncem 19. stoljeća u obitelji ruske inteligencije najviših intelektualno-umjetničkih krugova Rusije tj. Moskve, Pasternak je kroz svoj književni opus ilustrirao duh vremena u Rusiji, s kraja 19. i prve polovice 20. stoljeća. Kao sin talentirane moskovske pijanistice Rosalije (rođene) Kaufman i poznatog moskovskog impresionističkog slikara židovskog podrijetla Leonida Pasternaka koji je prijateljevao s velikanima ruske avangarde, književnikom Lavom Tolstojem te skladateljima Sergejem Rahmanjinovom i Aleksandrom Skrjabinom, Boris je već kao dijete okusio život uzavrele humanističke Europe. Prisjetivši se „intelektualnih veličina koje su svojom prisutnošću počastile salon njegovih roditelja”, Pasternak će napisati sljedeće: „Od najranijeg djetinjstva bio sam u prilici gledati umjetnička djela i znamenite ljude, zbog čega sam na sve što je uzvišeno i ekskluzivno navikao gledati kao na nešto posve prirodno, kao na sastavni dio života” (Finn, Couvée 2015: 29). Studirajući na Moskovskom sveučilištu pravo i filozofiju, Pasternak je svakodnevno posjećivao salon mladih pisaca, glazbenika i pjesnika, raspitujući se o novinama europske avangarde (isto: 30). Sklonost zaljubljanju u žene koje mu nisu uzvraćale ljubav vrlo je često rezultirala plodotvornim pisanjem (isto: 31).

Prva samostalna knjiga poezije Borisa Pasternaka *Blizanac u oblacima* (*Bliznec v tučah*) objavljena je 1913. godine, a druga *Iznad granica* (*Poverh bar'erov*) „krvave” 1917. godine. Zbirkom pjesama *Moja sestrice život* (*Sestra moja žizn'*) izdanom netom nakon druge zbirke, u razdoblju kada Rusijom odjekuju ključne revolucije (Februarska i Oktobarska revolucija)

uslijed kojih se napušta stari carski režim Rusije i uspostavlja radikalno novo političko ustrojstvo – Sovjetski Savez, osigurala je Pasternaku popularnost kakvu „nije stekao ni jedan pjesnik poslije Puškina, barem kad je o rukopisnim primjercima riječi“ (isto: 32). Razlog ovog „uspjeha“ kako kod čitalačke publike, tako i kod književne kritike možemo pronaći u činjenici da je Pasternakova poezija „daleko od bilo kakva patosa i od eksplozivnosti otpora“ (Solar 1997: 179) u kojoj se osjeća „zvuk nekog grčevitog sukoba sa zbiljom“ (isto). U temelje svoje poetike on je utkao tekovine ruskog simbolizma i avangarde, ali za razliku od ostalih pjesnika njegova vremena, poezija mu nije politički angažirana te tematski nije odražavala društvena zbivanja već je uključivala motive poput doma i zavičajne prirode (usp. Flaker 1986: 114). Pet godina kasnije, 1922. godine obilježene i krajem Građanskog rata, Pasternak se vjenčao s glumicom Jevgenijom Lurje, a deset godina nakon, 1932. oženio je (tada) bivšu suprugu najboljeg prijatelja, Zinaidu Nikolajevu. Tih je godina Rusijom, odnosno SSSR-om upravljala „strahovlada“ Josifa Visarionoviča Staljina (koji je upravljao SSSR-om od 1924. do 1953. godine), koja je u bitnome promijenila Pasternakov odnos prema novom komunističkom režimu i samom Staljinu kojem je u mladosti Pasternak bio sklon. Druga polovica Pasternakova života obilježena je ne samo izdavanjem romana *Doktor Živago* kao iskazom autorova razočaranja i osude spram sredstava Revolucije i njezinih ishoda, već i Pasternakovim buntom protiv sovjetske vlasti vidljivim u njegovom životnom stilu te jasnom otporu spram sovjetske cenzure slobode mišljenja, izražavanja i djelovanja. Opirući se alatima strahovlade, čija je funkcija bila sankcija i eliminacija sovjetskih neistomišljenika, Pasternak postaje međunarodnim simbolom snažnog individualističkog otpora represivnom sovjetskom režimu. U to je vrijeme i aktivno pomagao ljudima koji su postali žrtvama strahovlade slavši mnoštvo naloga za isplatu novca diljem SSSR-a, čak i u sovjetske koncentracijske logore.

„Pozdravit ću se sa stihom; svojom manijom. Sredio sam da se sretnemo u romanu” (Finn, Couvée 2015: 55). Iako je njegov književni ugled počivao na poeziji, Pasternak je smatrao kako se veličina njegova književnog stvaralaštva može iskazati isključivo u obliku proze „kakva ona već može biti, istinska, čarobna – proza koja graniči s alkemijom” (isto). Pisao je prozu u obliku kratkih, autobiografskih eseja, čije će fabule i likovi kasnije uklopiti u svoj najpoznatiji roman. Kao „autobiografiju duha” (Ivinska 1989: 11), Pasternak je započeo pisati *Doktora Živaga* na bloku papira „uhićenog, mučenog i pogubljenog” gruzijskog pjesnika Ticiania Tabidzea, kojeg mu je darovala pjesnikova udovica Nina Tabidze (Finn, Couvée 2015: 54). Roman, kao ideja zabilježbe čitava njegova života, prvi se put spominje u pismu Nadeždi Mandeljštam (datiranom u studenom 1945. godine), udovici još jedne žrtve sovjetskog represivnog režima, ruskog pjesnika Osipa Mandeljštama. Prvotno noseći naslov *Momci i*

djevojke, roman je u zimskim mjesecima 1945. i 1946. počeo privlačiti pozornost struke i čitateljstva: „Riječ je o vrlo ozbiljnoj knjizi. Već sam star, mogu brzo umrijeti i ne smijem stalno odgađati dati slobodan izraz onomu što doista mislim. [...] roman (je) moj drugi ego u koji sam s gotovo fizičkom konkretnošću ugradio neke od svojih duhovnih kvaliteta” (isto: 61). Devetog rujna 1946. godine dnevne su novine *Pravda* izvijestile da je Savez pisaca (iz kojeg je Pasternak, uslijed odbijanja aktivnosti koje je članovima nalagao Savez – izbačen) izglasao rezoluciju u kojoj je zapisano da je Pasternak „pisac bez ideologije, daleko od sovjetske stvarnosti” (isto: 63). Službene kritike i prijetnje sovjetskih aparatčika na račun Pasternakova romana nastavile su se sve do kraja Pasternakova života. Jednu od presudnih uloga u javnoj kampanji protiv Pasternaka imao je ruski sovjetski pjesnik Aleksej Surkov, koji je nakon Pasternakova izbacivanja iz Saveza pisaca izrazio da je Pasternakova „ideologija reakcionarna i natražnjačka” te da o „sovjetskoj revoluciji govori s neskrivenim neprijateljstvom, čak s mržnjom” (isto: 67). Unatoč negodovanju odnosno osudi javnosti i dijela čitateljstva, Pasternak nije, ni u najmanju ruku, bio obeshrabljen u svom životnom naumu – izdati roman *Doktor Živago*. Iste godine Pasternak upoznaje rusku pjesnikinju Olgu Ivinsku, posljednju životnu suputnicu koja je u čitavoj „ aferi Živago” odigrala ključnu ulogu riskiravši i ugrozivši životnu sigurnost sebe i svoje obitelji.

Kao autor jednog od najpoznatijih implicitno politički orijentiranih romana, Pasternak je *Doktorom Živagom* direktno, ali ponovno suptilno, izrazio kritiku Revolucije i staljinizma ujedno navodeći i reference o zatvorskim logorima SSSR-a, zbog čega ga Sovjeti prozivaju antisovjetskim književnikom. Iz navedenih razloga *Doktor Živago* bio je cenzuriran i zabranjen u Sovjetskom Savezu. Tako su vlasti SSSR-a pokušale spriječiti objavu romana, no rukopis je *Doktora Živaga* iz Sovjetskog Saveza preko Berlina prokrijumčaren do nakladnika Giangiacoma Feltrinellija iz Milana u Italiji te je knjiga objavljena 1957. godine. Uvidjevši ujedno i sredstvo borbe SAD-a protiv SSSR-a u Hladnome ratu, propagandnu vrijednost romana prepoznala je i američka CIA, što postaje jedan od ključnih momenata slave Pasternaka i *Doktora Živaga*; objavivši roman na ruskom jeziku (prvenstveno predstavljen na sajmu u Bruxellesu) i šireći ga među ruskom emigracijom i putnicima iz Rusije, tisuće primjeraka *Doktora Živaga* ušlo je u SSSR odmah po objavljivanju (usp. Finn, Couvee 2015: 66).

Godine 1958. Boris Leonidovič Pasternak postaje kandidat za Nobelovu nagradu. Dva dana prije objave Nobelova komiteta, Pasternak piše sljedeće: „Trebalo vjerovati da je glad za slobodom i jednostavnošću u svijetu velika kad su svi zadovoljni *Doktorom Živagom*, koji je došao poput sretne izlike što svakom omogućava da se oslobodi [...]” (Ivinska 1989: 67), jasno izražavajući stav u odnosu na recepciju romana kod ruskog, ali i šireg, svjetskog čitateljstva.

Dvadeset i trećeg listopada 1958. godine Švedska je akademija dodijelila Nobelovu nagradu za književnost B. L. Pasternaku „za njegov značajni doprinos kako suvremenoj poeziji tako i domeni velike tradicije ruskih prozih pisaca” (isto).

Ruski napadi na Pasternaka započeli su neposredno nakon objavljivanja romana u Milanu, a antipasternakovska propaganda bila je vidljiva i kroz objave ruskih novina. Tako je 9. rujna 1958. tjedni kulturni i politički list SSSR-a „Literaturnaja gazeta“ u članku naslova *Glas života* V. Parcova objavio sljedeće: „[...] religiozno Pasternakovo pjesništvo koje smrdi na naftalin, potječe ravno iz kovčega simbolista iz godina 1908–1910 [...]” (isto). Iste godine na nacionalnoj televiziji emitirao se i govor kapetana nogometnog kluba „Dinamo“ iz Moskve Mihaila Semičastnog, koji je govorio sljedeće: „[...] Imamo šugavu ovcu [...] u osobi Pasternaka [...] pljunuo u lice narodu [...] bilo bi bolje da postane pravi emigrant i da ode u svoj kapitalistički raj [...]” (isto: 88).

Uz medijsku antipropagandu, prvi je sovjetski udarac Pasternaku bilo „oružje gladi”, stoga je u narednim mjesecima Pasternak postepeno ostajao bez ugovora za prevođenje. Olga Ivinska, također je ostala bez angažmana. Zbog takvog oblika kažnjavanja, nakon proglašenja dobitka Nobelove nagrade Pasternak se titule odrekao, obrativši se telegramom ujedno i Centralnom komitetu navodeći kako, zbog odricanja, moli da se Olgi Ivinskoj ponovno da posao (usp. Ivinska 1989: 104). Telegram nije doveo do željenih posljedica te je naprotiv, 27. listopada 1958., na prijedlog moskovskih pisaca, u Domu filmskih radnika Centralnog komiteta, prihvaćeno Pasternakovo isključenje iz Saveza sovjetskih pisaca. Pred zgradom su prosvjedovali i studenti književnosti s transparentima na kojima je pisalo „Protjerajte Judu iz SSSR-a!” (isto: 105). Kao odgovor na prozivku sovjetske književnice Galine Nikolajeve objavljene u „Literaturnoj gazeti“ B. L. Pasternak u pismu eksplicitno iznosi svoj stav kao odgovor na strukovnu i državnu osudu: „Mene su promijenile one staljinističke godine strahote koje sam naslutio i prije nego što su ih razotkrili” (isto: 133). S druge strane, neobjavljena pisma koja su stizala na adresu već spomenutih novina iznosila su podršku, suosjećanje i negodovanje ruskog naroda zbog sovjetske kampanje protiv Pasternaka (isto: 127). Godine 1960. Pasternak umire prirodnom smrću, a *Doktor Živago* prestaje biti cenzuriran u SSSR-u tek 1988. godine, za vrijeme vladavine posljednjeg vođe Sovjetskog Saveza, Mihaila Gorbačova.

3. Roman *Doktor Živago*

Doktor Živago roman je „tradicionalne kompozicije, ali sa snažnim poetskim stranicama“ (Flaker 1986: 115) te „napisan u tradiciji ruskog realizma“ (Solar 1997: 342) koji govori o životu ruskog liječnika, intelektualca i pjesnika Jurija Živaga u razdoblju od 1903. do 1929., dok se epilog romana odvija u vremenu s kraja Drugog svjetskog rata (1943. godine), četrnaest godina nakon Živagove smrti. Događaji romana zbivaju se u različitim dijelovima Rusije u različitim trenucima prve polovice 20. stoljeća – godinama ključnim za povijesni tijek uspostave Sovjetskog Saveza: 1905. (Ruska revolucija), 1914. (početak Prvog svjetskog rata), 1917. - 1922. (Veljačka i Oktobarska revolucija, Građanski rat), 1943. (kraj njemačke okupacije Sovjetskog Saveza u Drugom svjetskom ratu). Navedeni povijesni događaji važna su uporišta te stvaraju svojevrсни okvir djela unutar kojega pojedinci traže svoje mjesto. Stoga, uz odlike „romana prostora i vremena“ (Užarević, u: Ivinska 1989: 285), tematski je *Doktor Živago* „roman o ljubavi i slobodi“, „ljudima i situacijama“ te „vječnim egzistencijalnim i filozofskim pitanjima – tijelu, duhu, smrti, povijesti, revoluciji, istini, umjetnosti i sudbini“ (isto) s romantičkim elementima lirskih opisa ruske prirode. Sukladno tome, autor svjesno izostavlja neke ključne povijesne podatke kako bi romanu dopustio da „izađe na vidjelo“ i razotkrije svoju „estetsku suverenost i originalnost“ (usp: Lugarić Vukas 2019: 69) te izađe iz okvira književnosti koja se od njega očekivala. Sam Pasternak bio je uvjeren da je upravo *Doktor Živago* „vrhunac njegovog životnog djela, najdublji, autentičan izraz njegove vizije“ koji uvelike nadmašuje poeziju koja ga je kao književnika i proslavila (Finn, Couvée 2015: 16).

S mnoštvom autobiografskih elemenata, roman poglavito prati život glavnog lika Jurija Živaga, prije i nakon Oktobarske revolucije. Nakon smrti roditelja Jurij je posvojen u moskovsku obitelj ruske inteligencije, u čijem „prosvjetiteljskom okruženju“ (isto: 17) Živago razvija svoj pjesnički talent i prihvaća liječnički poziv. Nakon što završava studij medicine, ženi se kćeri usvojitelja Tonjom Gromeko, a dok tijekom Prvog svjetskog rata služi u ratu kao liječnik, upoznaje (već zamijećenu) bolničarku Laru Antipovu u koju se i zaljubljuje. Lara, oženjena za Pašu Antipova (kasnije poznatog kao istaknutog izvanpartijskog vojnika Streljnikova), uvidjevši Živagove emocije zaustavlja Jurija u potencijalnim namjerama. Godine 1917. Živago se vraća u Moskvu, koja je sada, nakon uspostave vlasti boljševika, u potpunosti transformirana: život ispunjen umjetnošću i intelektualnim susretima kakav je kao mladić ruske inteligencije vodio, sada se čini kao daleka povijest. Gradom vladaju revolucionarni nemiri, građanski sukobi, bolesti, glad i neimaština. U takvim uvjetima Živagova naklonost boljševicima naglo jenjava. Na nagovor Tonje i njezina oca Aleksandra Gromeko, Živago s obitelji putuje u Varikino, selo blizu gradića Jurjatina, u kojemu Jurij ponovno susreće Laru, s

kojom sada započinje ljubavnu aferu. Podijeljenog između dužnosti prema obitelji i fatalne ljubavi, na putu između Tonje i Lare, Varikina i Jurjatina, Jurija otima skupina partizana, koji ga prisiljava na liječničku vojnu službu. Tijekom službe Živago izravno svjedoči strahotama i masakru Građanskog rata obaju sukobljenih strana – Crvene armije i njenih protivnika, kontrarevolucionarne koalicije „bijelih”. Na samom kraju Građanskog rata, Živago dezertira iz vojske te se prvotno vraća u Jurjatin. Ondje se susreće s Larom gdje saznaje da je njegova obitelj pobjegla iz zemlje. Jurij i Lara nastavljaju svoju ljubavnu priču sklanjajući se netom nakon njegova povratka u ladanjsku kuću u Varikino. U kulminaciji ljubavi, gdje se u nadahnuću Larom Živago po posljednji put prepušta poetskom zanosu, kraj Građanskog rata i moguće pogubne posljedice po život Jurija i Lare zauvijek razdvajaju ljubavni par. Na savjet odvjetnika i poslovnog čovjeka Viktora Komarovskog, suviše mračne figure iz Larine prošlosti s kojim je izgubila nevinost, ujedno i osobe (barem) djelomično odgovorne za samoubojstvo Jurijeva oca, Lara odlazi u Mongoliju, a Živago se vraća u Moskvu, gdje se po drugi put ženi Marinom Šćapovom. U kolovozu 1929. Živago umire od srčane bolesti. Na pogreb dolazi i sama Lara, koja nakon Živagova sprovoda nestaje, vjerojatno u nekom od sovjetskih koncentracijskih logora. U epilogu romana saznajemo za Tonju – kćer Jurija i Lare. Posljednje poglavlje romana čini pjesnička zbirka Jurija Živaga.

Lik Jurija Živaga može se promatrati kao Pasternakov „alter ego” (usp: Finn, Couvée 2015: 17). Ipak, „nekada je Živago otvoreno autorov *alter ego*, (a) nekada je on objekt reprezentacije“ (Lugarić Vukas 2019: 62) što dovodi do nestabilne pripovjedačke pozicije (usp: isto). Sam pisac i glavni lik dijele mnoge zajedničke karakteristike: „pripadaju izgubljenoj prošlosti, kulturnom *milieu* moskovske inteligencije” (usp: Finn, Couvée 2015: 17). Kao što zapaža i sama Olga Ivinska, lik Jurija Živaga još u vrijeme gimnazijskog školovanja (kao i sam Pasternak), razmišlja o prozi kao „knjizi života” (usp: Ivinska 1989: 14), no s druge strane primjećuje da kao što se „urođena sklonost melankoliji ne mo[že] smatrati pozivom [...], u praktičnom životu valja raditi nešto što će koristiti svima ljudima” (isto: 15). Upravo iz tog razloga Jurij Živago postaje liječnik, a njegova poezija, nije „plod njegova zvanja” (isto), već izraz njegova umjetničko-intelektualnog duha. Nadalje, snažno Pasternakovo domoljublje i želja da ga se smatra ruskim piscem bez obzira na židovske korijene izražena je kroz lik Miše Gordona, koji artikulira Pasternakov stav i od Židova traži sljedeće: „Opametite se. Dosta je [...]. Ne zovite se kao do sada. Ne zbijajte se u gomilu, raspršite se. Budite sa svima. Vi ste prvi i najbolji kršćani na svijetu” (Pasternak 2006: 134). Na isti način kao što Pasternak nije u potpunosti utjelovljen u liku Živaga, lik Lare, s druge strane, spaja sudbine barem dviju Pasternakovih životnih suputnica, supruge Zinaide Nikolajeve, čija se ljubavna veza sa starijim

muškarcem iz prošlosti (usp: Finn, Couvée 2015: 34) prepoznaje u Larinom odnosu s Viktorom Komarovskim, kao i Olge Ivinske, kojoj se sam Pasternak u posvetama obraćao kao „Lari” (usp: Ivinska 1989: 13). Tako u intervjuu s engleskim novinarom Anthonyjem Brownom iz 1959., Pasternak izjavljuje sljedeće: „U mojoj mladosti nije postojala samo jedina Lara...Ona je sažimala nekoliko susreta i doživljaja. No Lara moje starosti upisala se u moje srce svojom krvlju i svojim zatočeništvom” (isto). Prema tome, upravo je „načelo biografičnosti” (Užarević, u: Ivinska 1989: 279) specifično za Pasternakovo (ujedno) i lirsko i epsko stvaralaštvo. Kao što navodi Užarević, riječ je o „potiskivanju stvaralačkog subjekta – lirskog, pripovjednog, autobiografskog – u dubinu tekstovne strukture [...] koji tek posredno upućuj[e] na piščevo (stvaralačko) Ja” (isto: 278). Druga ključna karakteristika romana jest njegova fragmentirana forma koja, nasuprot tradiciji cjelovitih kompozicija ruskog realizma, barata „detaljima, odjelitim doživljajima i stanjima, sitnim, preciznim, iznijansiranim zapažanjima” (isto: 282). *Doktor Živago* napisan je kao „neprestano pulsiranje fragmenata” (isto), što se ujedno manifestira i u posljednjem odlomku petnaestog poglavlja romana (*Svršetak*), gdje se sam kraj, tj. sudbina heroine Lare Antipove, zapravo dade samo naslutiti: „Jednom je Larisa Fjodorovna izišla iz kuće i više se nije vratila. Očigledno, tih su je dana uhitili na ulici, i ona je umrla ili neznano nekamo nestala, zaboravljena pod nekim bezimenim brojem u nekom kasnije zagubljenom popisu nekog od nebrojenih zajedničkih ili samo ženskih koncentracijskih logora na sjeveru” (Pasternak 2006: 534). Pasternakovim riječima, *Doktor Živago* „mnogo je više od onoga što je našlo svoje mjesto u romanu [...]. Valja raditi tako da posljedica rada bude čudo, da se ne povjeruje kako je to djelo jednog čovjeka. [...] Sve leži u tome da se zna što se može smatrati dovršenim. Ono što sam ranije smatrao dovršenjem djela, sada je postalo njegovim početkom” (Ivinska 1989: 22).

4. Povijesni kontekst nastanka romana *Doktor Živago*

Boris Pasternak počeo je pisati svoje životno djelo – roman *Doktor Živago* – krajem Drugog svjetskog rata 1945. godine. Iako je tema romana zapravo tragična ljubavna priča između glavnog lika Jurija Živaga i junakinje Lare Antipove, u središtu samog romana je refleksija utjecaja ideologije socijalizma na društvenu zbilju, odnosno život u Rusiji za vrijeme građanskih ratova koji su prethodili stvaranju Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika. Kao što je već navedeno, glavni se događaji romana zbivaju u različitim godinama ključnim za povijesni tijek uspostave SSSR-a. Utoliko, da bi se u potpunosti razumjela analiza elemenata mirotvorstva u romanu *Doktor Živago*, potrebno je prethodno ukratko predstaviti povijesno-politički kontekst njegova nastanka.

4.1. Komunizam i marksizam

Povijest ideje komunizma seže u daleku povijest Zapada, još u vrijeme antičke Grčke i pojave kršćanstva. Kao vizija „raja na Zemlji” u kojem ljudi žive „u prirodnom stanju potpune jednakosti” („komunizam” u: Hrvatska enciklopedija [online]), komunizam u suštini karakterizira ideja o uspostavi „besklasnoga društva u kojem su sredstva za proizvodnju i distribuciju u vlasništvu cijele zajednice” (isto). Kao ideologiju i pokret 19. stoljeća, komunizam su za vrijeme *Proljeća naroda*¹ 1848. godine utemeljili njemački filozofi i kritičari političke ekonomije, Karl Marx i Friedrich Engels, objavom *Komunističkog manifesta*, temeljnog traktata ideologije socijalizma. „Proleter i svih zemalja, ujedinite se!” (Marx, Engels 1948: 9) – manifest daje eksplicitna objašnjenja problematike kapitalizma i upute za njegovo svrgavanje koje u konačnici vodi do uspostave besklasnog društva, odnosno komunizma. Pod pojmom „socijalizam” Marx i Engels su pretpostavljali prvu tj. nižu fazu uspostave komunizma (usp: „komunizam” u: Hrvatska enciklopedija [online]). Marksizam, nadalje, pretpostavlja cjelinu „filozofskih, ekonomskih, socioloških i politoloških teorija” („marksizam” u: Hrvatska enciklopedija [online]) i ideološki je temelj svih komunističkih poredaka (usp: isto). Kao „politički nauk i ideologija”, marksizam „se svodi na stajalište da duhovni, kulturni i politički život društva ima svoj korijen u materijalnim odnosima proizvodnje” (isto), odražavajući „shvaćanje o klasnoj borbi kao pokretaču povijesti” (isto). Ishodišna točka marksizma jest teza o otuđenju čovjeka. Otušenje se događa pojavom vlasništva: prema marksistima, prisvajanje

¹ Proljeće naroda ili Revolucija 1948. - 1949.: „Naziv kojim su obuhvaćeni društveni i nacionalni pokreti i nemiri u više europskih zemalja u kojima su različite društvene i nacionalne skupine postavljale zahtjeve za političkim, društvenim i gospodarskim promjenama [...] Revolucionarni [su] zahtjevi ovisili o pripadnosti pojedinoj skupini i stoga sadržavali i socijalističke, i protukapitalističke, i protufeudalne elemente.” („Revolucija 1948.-1949.” u: Proleksis enciklopedija)

svijeta i njegova transformacija u vlasništvo, dovela je do pojave klasnog društva (usp: Marinković 1969: 406), društva nejednake i nepravične podjele, u kojima zapravo profitiraju samo vlasnici dok je radnička klasa potlačena i eksploatirana.

Na opći razvoj marksizma uvelike je utjecalo njegovo širenje Rusijom osamdesetih godina 19. stoljeća (usp: Berdjajev 2006: 203). Nakon ubojstva ruskog cara Aleksandra II, u potrazi za novim formama „revolucionarnog socijalističkog pokreta” (isto), konstituirana je marksistička grupa *Oslobođenje rada*, na čelu s ruskim filozofom i političarom Georgijem Valentinovičem Plehanovom. Marksizam se devedesetih godina 19. stoljeća, proširio i ruskom inteligencijom te Rusija doživljava procvat poezije i filozofije što ruski filozof Nikolaj Aleksandrovič Berdjajev naziva kulturnom tj. „ruskom renesansom“ (isto: 201). U ovom kontekstu bitno je napomenuti kako je i sam Boris Pasternak bio zahvaćen ovim kulturnim preporodom; kao sin obitelji moskovske inteligencije Pasternak je bio zanesen marksističkim viđenjem umjetnosti kao slobodne stvaralačke djelatnosti, čiji je cilj bio ne samo spoznaja svijeta kao takvog, već i njegovo mijenjanje (usp: Knezović 1973: 194). Ovakav oblik prihvaćanja marksističke misli koji zalazi u hegelijanski idealizam, stvorio je kritičku skupinu prosvjećene inteligencije koja je kasnije bila u opreci s ideologijom totalitarističkog shvaćanja marksizma te čiji će se zanos prigušiti revolucija iz 1905. (usp: Berdjajev 2006: 205). Nakon 1905. „inteligencija je u duši još uvijek krila nadu u ponovno uspostavljanje svoje duhovne i političke hegemonije nad masama” (Trocki 1971: 15), ali s Oktobarskom revolucijom (1917.), najavljena je „njen[a] nepovratn[a] propast” (isto).

4.2. Ruska revolucija

Ruska revolucija (1905.) ustanak je kojim je car Nikola II. bio primoran rusku vladu iz autokracije pretvoriti u ustavnu monarhiju. Nakon Rusko-japanskog rata (1904. – 1905.), različite su društvene skupine transparentno pokazivale svoje nezadovoljstvo ruskim društveno-političkim sustavom. Njihovi prosvjedi kretali su se od liberalne retorike do štrajkova, a uključivali su i studentske nemire te teroristička ubojstva. Ti naponi kojima je koordinirala *Unija oslobođenja* kulminirali su masakrom mirnih prosvjednika od strane carske vojske na trgu ispred Zimskog dvorca u Sankt Peterburgu u nedjelju 22. siječnja 1905. godine (usp: „Russian Revolution of 1905” u: Britannica). Uslijed *krvave nedjelje*, „proglašen je opći štrajk i počele su revolucionarne demonstracije, skupovi i oružani sukobi s policijom, a po ulicama većih gradova podizane su barikade” (Bagić 2011: 23). Borba i otpor seljaka i radnika protiv aristokracije, prisilile su cara da potpiše ugovor koji obećava reforme (usp: Jajja 2019: 182): „Car je potpisao manifest, razumiješ, da se sve okrene po novome, nikoga ne zakidati, seljacima

zemlju, a sve izjednačiti s plemićima” (Pasternak 2006: 41). Polovične mjere nisu mogle zaustaviti plimu nemira koja je odražavala ozbiljnost socioekonomskih podjela, a otpor radnika protiv svojih tlačitelja i izrabljivača kroz štrajkove postao je redovita aktivnost. Radnici tako štrajkuju u ime prava na život, jednakosti i slobode (usp: Jajja 2019: 182). Revolucija iz 1905. ipak je rezultirala ponekim promjenama: Rusija je postala ustavnom monarhijom, uspostavljena je Duma i izboren je višestranački sustav (usp: Bagić 2011: 24).

4.3. Oktobarska revolucija i građanski rat

Usljed podložnosti radničke i seljačke klase zemljoposjednicima, ustanci se nastavljaju i nakon 1905. godine. Val nezadovoljstva bio je dodatno ojačan zbog ekonomske politike Rusije u Prvom svjetskom ratu i niza poraza ruske vojske na njegovim frontama: „sveukupnom nezadovoljstvu priključuju [se] i vojnici” (isto). Osnovan je „Sovjet radnika i vojnika” kojeg vode socijalisti (boljševici), a Izvršnim komitetom Dume upravlja liberalna buržoazija (menjševici). Potonje skupine svrhu revolucije vide u posve različitim ciljevima, zbog čega sukobi postaju sve radikalniji: prema menjševicima revolucija treba biti građanska, a prema boljševicima – narodna (usp: isto). Tako, sovjet, s jedne strane, traži abdikaciju cara, dok odbor Dume, traži nametanje nove vlade (po vlastitom izboru), ali ne i carevu abdikaciju (usp: isto). Usljed jačanja boljševičkog utjecaja u narodu, car Nikola II. prepušta vlast bratu Mihajlu koji „uvidjevši da nema potporu ključnih čimbenika u zemlji, potpisuje abdikaciju” (isto). S tim činom, 17. ožujka 1917. godine, Rusija postaje republikom po prvi put u povijesti države. Netom nakon uspostavljena je Privremena vlada, koja nije uspjela izvući Rusiju iz ekonomske krize. U tom trenutku, oni najradikalniji među boljševicima, uviđaju priliku za potpunim osvajanjem vlasti te pod vodstvom Vladimira Iljiča Lenjina, pripremaju oružani ustanak Crvene armije. U Petrogradu je tako 25. listopada 1917., u krvavoj oružanoj pobuni, svrgnuta Privremena vlada i uspostavljena je vlast sovjeta. Pobune se šire čitavom Rusijom i uspostavlja se nova komunistička vlast. Uporaba nasilja postaje ne samo dopuštena, već se kao takva zagovara – u trenutku stupanja na vlast, Lenjin je napisao sljedeće: „Skrivati masama nužnost istrebljivačkog, krvavog, mučnog rata kao neposrednog cilja budućeg djelovanja znači zavaravati sebe i narod [...]. U razdoblju revolucije klasna borba nužno je i u svim zemljama, poprimala oblik *građanskog rata*” (Todorov 2018: 8). Građanski će rat boljševika i menjševika trajati sve do 1922. godine.

4.4. Staljinizam

Nakon Lenjinove smrti, započinje razdoblje ruske povijesti obilježeno vladavinom Josifa Visarionoviča Staljina. Utoliko, *staljinizam* se kao pojam odnosi na „politički, društveni

i ekonomski poredak” nadalje „ideologiju i duhovno stanje te način vladavine J. V. Staljina” te postaje sinonimom za sve ostale „totalitarne poretke koji su se uspostavljali po uzoru na Staljinovu vladavinu” („staljinizam” u: Hrvatska enciklopedija [online]).

Petogodišnjim planom kao projektom potpune transformacije društva, Staljin Rusiju pretendira pretvoriti u najsnažniju industrijsku silu koristeći se mjerama koje će „kolektivizirati poljoprivredu” (Todorov 2018: 17),, nadalje „individualnu eksploataciju zemlje zamijeniti državnim poduzećem i zadrugama” (isto) zakon tržišta eliminirati planskom ekonomijom, a mogućnost svake slučajnosti ili odstupanja od plana (usp: isto) otkloniti strogom kontrolom društva tj. uspostavom cenzure kao sredstvom totalitarističke manipulacije. Prema ruskom povjesničaru i književniku Antonu Antonovu-Ovsejenku glad izazvana kolektivizacijom poljoprivrede oduzela je 22 milijuna života, a tijekom Staljinove strahovlade (1935. – 1941.) uhićeno je 12 milijuna ljudi, među kojima je velika većina potom i pogubljena. Uzmu li se u obzir još i brojke od 9 milijuna oduzetih života tijekom Drugog svjetskog rata, statistika upućuje na „fascinantne brojke od pedeset milijuna Staljinovih žrtava” (Filipović 2009: 5).

U raspravi *Djelo Borisa Pasternaka* hrvatski rusist i književni teoretičar Josip Užarević uviđa nerazdvojivost stvaralaštva Pasternaka i Staljinove politike (usp: Peruško 2013: 195). Kao što je navedeno, u mladosti je Pasternak bio zanesen kultom ličnosti „čeličnog čovjeka”, no njegovo se stajalište u potpunosti mijenja nakon uspostave Staljinove strahovlade: „Mislim da je kolektivizacija bila kriva, zlosretna odluka, a pogrešku nisu smjeli priznati. Da bi skrili neuspjeh, svim je sredstvima zaplašivanja trebalo ljude odvići da misle i prosuđuju, nagnati ih da vide nepostojeće i dokazuju usuprot očiglednome” (Pasternak 2006: 538). Duboko razočaran ideologijom totalitarnog socijalizma i njene refleksije u stvarnosti, Pasternak kroz roman opisuje onu stranu ruske revolucije koju je sovjetska cenzura toliko snažno htjela potisnuti. *Doktor Živago* istaknuo je proturječja sovjetskog veličanja rata, istovremeno ilustrirajući glad, bolest, siromaštvo, ugnjetavanje i neviđen broj ubojstava nevinih ljudi uslijed socijalističke ruske revolucije (usp: Jajja 2019: 185). Iscrpnom analizom romana te detektiranjem njegovih mirotvornih elemenata predstavlja se Pasternakova osuda socijalističke ideologije i pogubnih posljedica građanskog rata, koje je za sobom donijela ruska revolucija i proces uspostave SSSR-a.

5. Mirotvorstvo: socijalno-politički i filozofski pokret

Nema puta prema miru. Mir jest put.

Mahatma Gandhi (Chopra 2006: 11)

Riječ mirotvorstvo, odnosno *pacifizam* izvedena je iz latinske riječi *pacific*, što znači „stvaranje mira“ [lat. *paci-* (od *pax*), „mir“ i *-ficus*, „stvaranje“]. Pojam se mirotvorstva načelno odnosi na odbacivanje rata, kao i ratnih sredstava za postizanje cilja – korištenja vojne sile, nasilja i ubijanja (usp: „Pacifism” u: Stanford Encyclopedia of Philosophy). Kao takvo, mirotvorstvo se pojavilo „kao odgovor na stvaranje sustava međusobno povezanih modernih država” gdje se termin *država* „odnosi na politički jedinstvenu geografsku regiju [...] ujedinjeni entitet koji vrši službu političkog autoriteta unutar te regije” (Aleksandra 2007: 100).

Mirotvorstvo se „kao socijalno-politički pokret, definira odbijanjem institucije rata” nastojeći stvoriti „alternativnu instituciju mira” (isto: 103). Pojam institucije rata prvi je definirao Immanuel Kant u eseju „Vjerojatan početak ljudske povijest”, a odnosi se na kompletnu strategiju ratovanja, odnosno „razvoj sredstava potrebnih za pripremu i vođenje ratova” (isto: 95) (kao što su vojska i naoružanje) te „pravila i norme koje kontroliraju upotrebu tih sredstava” (isto: 95). Mnogi sljedbenici mirovnog pokreta osporavaju korištenje vojne sile u bilo kojem slučaju vanjske prijetnje, dok s druge strane, ostali pobornici mirotvorstva priznaju mogućnost korištenja militarnih snaga ako je takvo što reakcija na nepravednu prijetnju agresora (usp: isto). Filozofski konsenzus, izražen u utjecajnim člancima kanadskog filozofa politike Jana Narvesona i britanske analitičke filozofkinje Elizabeth Anscombe, smatra prvo viđenje mirotvorstva neutemeljenim, iz razloga što je van same teorije, takav pristup obrane – kontraproduktivan i nerealan (usp: isto: 96). Iz navedenih razloga, povjesničar britanskog mirovnog pokreta Martin Ceadel, raščlanio je dvije moguće inačice mirovnog pokreta: pacifizam i pacificizam. Prema potonjoj klasifikaciji, pacifizam je „apsolutistička teorija da je sudjelovanje i podržavanje rata uvijek nedopustivo” (Aleksandra 2007: 98) dok pacificizam „isključuje sve agresorske ratove pa čak i neke obrambene [...] ali prihvaća potrebu za vojnom silom u svrhu obrane političkih dostignuća od agresije” (isto). Utoliko, „nije neobično da se terminologija mirotvorstva odnosno pacifizma povremeno koristi i za opisivanje pragmatičnog korištenja rata za postizanje mira“ („pacifism” u: Stanford Encyclopedia of Philosophy) što George Orwell (2002.) osuđuje kao „eufemičke opise nasilja” (isto). Unatoč ovim implikacijama, „mirotvorstvo općenito podrazumijeva predanost osiguravanju mira odbacivši nasilna sredstva za postizanje tog cilja” (isto). Jedan od razloga za odbacivanje nasilja sadržan

je u premisi da iako nasilje može uništiti neprijatelja, pobjeda nad njime ne daje sredstvu nikakvo opravdanje (usp: „pacifism” u: Stanford Encyclopedia of Philosophy).

Mirotvorstvo, u uobičajenom diskursu, pretpostavlja apsolutnu naklonost nenasilju: „Za razliku od tradicije pravednog rata, mirotvorstvo odbacuje rat kao prihvatljivo sredstvo za postizanje mira” („pacifism” u: Stanford Encyclopedia of Philosophy) pa tako, mirotvorci često odbijaju služiti vojsku. Mirotvorstvo se kao pojam može koristiti i za „opisivanje predanosti nenasilju u osobnom životu, što može uključivati pokušaj njegovanja mirotvornih vrlina kao što su tolerancija, strpljenje, milosrđe, oprost i ljubav” („pacifism” u: Stanford Encyclopedia of Philosophy). Mirotvorci se često povezuju s kvijetističkim² povlačenjem iz političkog života (usp: isto), ali unatoč tome, mirotvorci nužno ne moraju biti „pasivni“. Mnogi predani mirotvorci su aktivno uključeni u nenasilne društvene prosvjede kakvim je pretežito bio Gandhijev indijski pokret za nezavisnost, gdje je narod pod njegovim vodstvom izgradio masovni nenasilni pokret uključivši se u mirne i ekonomske bojkote (usp: Gelderloos 2010: 8). Dok je Europa bila zahvaćena Prvim svjetskim ratom, u Indiju se s misije u Africi vratio priznati odvjetnik Mohandas Karamchand Gandhi (usp: Banjeglav 2011: 80). Njegov dugogodišnji rad na zalaganju za prava Indijaca u Južnoj Africi, učinio ga je narodnim herojem pa su ga Indijci nazvali *Mahatma*, što u prijevodu znači „velika duša” (isto). Vrativši se u Indiju, Gandhi je osnovao zajednicu *Satyagraha ašram*, čiji je cilj bio „upoznati Indiju s metodama nenasilja i građanskog neposluha pokušanim u Južnoj Africi i ispitati granice primjenjivosti u Indiji” (isto). Na taj način, narod vođen Gandhijem, s ciljem onemogućavanja britanskog imperijalizma, odbijao je surađivati s vlašću, štrajkao je glađu i prakticirao ostale akcije građanskog neposluha (usp: Gelderloos 2010: 8). Pretrpjevši masovne pokolje te na njih odgovorivši nekolicinom pobuna (koje su u suštini bile nenasilne), nakon desetljeća građanske neposlušnosti, indijski je narod postigao nezavisnost postavši neporecivim simbolom pobjede mirotvorstva (usp: isto).

5.1. Elementi mirotvorstva u romanu *Doktor Živago*

Na samom početku ovog poglavlja bitno je istaknuti da je Pasternak u mladosti, dočekavši pad monarhije s oduševljenjem, bio pristaša boljševizma te sovjetskih vođa Lenjina i Staljina; prije Velikog terora kasnih 30-tih godina 20. stoljeća, Pasternak je u svojim pjesmama

² Kvijetizam: (prema lat. *quietus*: miran, spokojan), u kršćanstvu, oblik mističizma koji promiče askezu (odricanje od strasti i tjelesnih potreba), etički napor i obavljanje dužnosti, a naglašava mirno, spokojno prepuštanje duše Bogu.

veličao obojicu vođa (usp: Finn, Couvée 2015: 22). Takvo što posebno vrijedi za Pasternakov ushit Staljinom. Iako se njih dvojica nikada nisu susreli, a telefonski su razgovarali samo jednom, njihova je naklonost bila obostrana: „Pasternak je neko vrijeme idealizirao diktatora, a Staljin je pjesnika inspirirao svojom osobnošću” (isto: 42). Nakon Staljinove strahovlade (1935. - 1941.) tijekom koje je uhićeno više od devetnaest milijuna ljudi (usp: Filipović 2009: 5), među kojima je i značajan broj pogubljen, Pasternakovo se stajalište spram nove sovjetske vlasti uvelike promijenilo, a *Doktor Živago* bilježi „prosudbe znatno starijeg Pasternaka napisane više od tri desetljeća nakon Revolucije u vrijeme kada se s tugom i gađenjem mogao osvrnuti na proteklo vrijeme” (Finn, Couvée 2015: 28).

Godine 1945., Pasternak započinje pisati svoje životno remek-djelo kao izraz njegove „konačne sreće i ludila” (isto: 16). Kroz priču o životu Jurija Živaga, moskovskog liječnika i intelektualca, Pasternak predočuje ratne nedaće koje su obilježile modernu povijest Rusije u razdoblju od 1904. do 1929. godine. Autorovi antirevolucionarni, odnosno antiratni stavovi jasno su vidljivi u romanu: „Kako se radnja romana s vremenom razvijala, Pasternak je shvatio da je *Doktor Živago* zapravo prijekor upućen kratkotrajnoj povijesti sovjetske države” te se „[n]a njegovim stranicama mogao [...] primijetiti prezir prema ‘beščutnoj i nemilosrdnoj’ ideologiji” (isto: 23).

Unutar ovog poglavlja, izdvojit će se elementi mirotvorstva prisutni u romanu *Doktor Živago*: simbolika imena *Živago* i njegove kršćanske konotacije, likovi i njihovi odnosi te naposljetku, opisi prirode.

5.1.1. Simbolika imena Živago kao kršćanska konotacija i element mirotvorstva

U svibnju 1947. godine, na jednu književnu večer u domu prvog supruga svoje druge žene Zinaide, Genrika Nejgauza, Pasternak je došao s rukopisom nenaslovljenog romana kako bi okupljenima pročitao dotad napisane dijelove (usp. Finn, Couvée 2015: 65). Književnoj publici kazao je kako još nije odlučio kako će roman nasloviti te kako potonji dio nosi samo podnaslov *Prizori iz pola stoljeća svakodnevnog života* (isto). Godinu dana nakon toga, napisavši četiri poglavlja, Pasternak je roman naslovio *Doktor Živago* po istoimenom glavnom liku (isto). Kada je riječ o imenovanju likova u književnim djelima, Rister navodi kako brojni ruski književnici (počevši od 20. stoljeća na dalje) inzistiraju na mitopoetskom shvaćanju imena te je u njihovim djelima dominantan označitelj, odnosno Ime, koje smatraju vrijednim alatom u stvaranju i imenovanju svijeta koji žele stvoriti, a ne oponašati (usp. Rister 1995: 22). Nadalje, navodi kako „ono što je svojstveno pripovjednom tekstu nije radnja, već karakter kao Vlastito

Ime: semički sirov materijal nadopunjuje ono što je vlastito biće“ (isto: 21). Stoga ime *Živago* možemo smatrati ključnim ne samo u karakterizaciji samog lika, već i u razumijevanju radnje romana. Ime *Živago*, preuzeto je iz pričesne molitve koja je sastavni dio pravoslavne liturgije prema bizantsko slavenskom obredu sv. Ivana Zlatoustog: „Vjeruju, Gospodi i ispovjeduju, jako ti jesi voistinnu Hristos, Sin Boga živago, prišedšij v mir grešnih spasti, ot njihže pervij est az“ („molitva sv. Ioanna Zlatousta“ u: 1000 Molitv). U prijevodu na hrvatski: „Vjerujem, Gospode, i ispovijedam da si ti zaista Krist, Sin Boga živoga, koji si došao na svijet da spasiš grješnike od kojih sam prvi ja [...]“ („molitva sv. Ivana Zlatoustoga“ u: Božanska liturgija svetog oca našeg Ivana Zlatoustoga 2019: 19).

Prema tome, riječ *živago*, prevodi se kao „živ“, odnosno izvedenica je od riječi „život“. Pasternak će sinu svećenika koji je preživio Gulag, Varlamu Šalamovu, kazati kako je „još kao dijete, dok je izgovarao riječi molitve [...] nakon riječi ‘Boga’, i prije nego što bi izgovorio riječ ‘živago’ (živoga), običavao zastati” (Finn, Couvée 2015: 65). Pasternak će tako o imenovanju glavnog lika *Živago* reći sljedeće: „Pri tome nisam mislio na živoga Boga, nego na novoga Boga, do koga sam mogao doprijeti jedino uz pomoć imena *Živago*” (isto). Stoga, glavni lik romana nosi ime „život“ koji ujedno najavljuje novi početak (novog Boga). Može se kazati, kako simbolika imena ukazuje na život naspram smrti, što je eksplicitno vapaj za krajem svih zala i nedaća sovjetskog režima, ujedno izraz želje za promjenom, početkom iznova. Simbolikom imena glavnog lika, Pasternak izražava želju za prekidom dotadašnje politike i ideologije Sovjetskog Saveza te potrebu za uspostavljanjem novog poretka lišenog krvoločnosti ondašnje Rusije.

U ovom je dijelu diplomskog rada bitno istaknuti i izraženu Pasternakovu religioznost vidljivu u mirotvornim porukama i citatima iz kršćanskog pravoslavlja koji prožimaju čitav roman. Iako rođen u židovskoj obitelji, Pasternak od 1945., kako navodi njegov prijatelj, rusko-britanski teoretičar sociologije i politike te filozof Isaiah Berlin, izražava očaranost ruskim pravoslavljem (što je ujedno i godina kada započinje pisati *Doktora Živago*): „Moja se obitelj zanimala za glazbu i umjetnost i nije pridavala naročitu pažnju religiji. Obratio sam se na rusko pravoslavno kršćanstvo zato što mi je žurno trebao komunikacijski kanal sa Stvoriteljem” (isto: 38), kazat će Pasternak. Tako sam roman započinje rečenicom: „Išli su, išli i pjevali *Vječnuju pamjat*“ odnosno ruskom pravoslavnom pogrebnom liturgijom tijekom koje je sahranjena Jurijeva majka, a s obzirom na to da je i njegov otac unutar zamršenih okolnosti počinio samoubojstvo, skrbništvo nad Jurijem preuzima ujak Nikolaj Nikolajevič Vedenjapin, bivši pravoslavni svećenik i filozof, sada izdavač novina, koji će tijekom čitava romana za Jurija

ostati jednim od najdražih i najbližih autoriteta. Tako, na samom početku romana, u dijalogu s intelektualcem i prijateljem Ivanom Ivanovičem, Nikolaj Nikolajevič iznosi sljedeće:

Vi ne razumijete da čovjek može biti ateist, može ne znati ima li Boga i čemu On, a istodobno znati da čovjek ne živi u prirodi, nego u povijesti [...] A što je zapravo povijest? To je uspostavljanje vjekovnog rada na trajnu pitanju o smrti i njezinu svladavanju u budućnosti [...] Za takva otkrića treba duhovne spremne. Njezini pak izvori nalaze se u Evanđelju. Naprimjer [!] ljubav prema bližnjem, taj viši oblik žive energije što pline čovjekovim srcem i traži mogućnost da se izlije. (Pasternak 2006: 17)

Mirotvorstvo kršćanskog nauka prisutno je i u posljednjoj pjesmi posljednjeg poglavlja *Doktora Živaga*. *Getsmenaski vrt* je pjesma o događajima u posljednjoj noći uoči Kristova razapinjanja čiji se opis može pronaći u sva četiri evanđelja. Iako znajući da će ga Juda izdati, Isus zajedno s Petrom, Jakovom i Ivanom, moli Oca da ga poštedi kazne:

I gledajući te mračne ponore,
prazne, što nemaju granicu svoju,
da ga taj kalež sada mimoide
moljaše Oca u krvavom znoju (Pasternak 2006: 588).

Nakon molitve, u Getsemanski vrt podno Maslinske gore dolazi Juda Iškariot s mnoštvom vojnika, svećenika i farizeja te izdaje Isusa poljupcem. Petar na to izvlači mač, napada slugu velikog svećenika i odsiječe mu uho. Isus ga zbog toga prekori, i čudotvorno iscijeli uho slugi. Krist prihvaća svoju sudbinu i predaje se mnoštvu:

Na te koljače Petar pođe mačem
i uho jednom od njih odsiječe
no začu: „Spor se ne riješi željezom,
vрати svoj mač u korice, čovječe“ (isto: 589).

Put mira Isusa Krista, kakvim ga zapisuju evanđelja, može se izraziti poznatom poslovicom: „Tko tebe kamenom, ti njega kruhom!“ Kršćanskim imperativima – opraštanjem i ljubavlju – Pasternak započinje i završava svoj roman. Mirotvorstvo satkano u evanđelju, stoga je, jedan od ključnih elemenata romana *Doktor Živago*.

5.1.2. Mirotvorstvo kroz likove romana i njihove odnose

Mirotvorni stavovi Pasternaka kao odgovor na žrtve krvoločnih sukoba, ratnih razaranja te društvenih i ekonomskih odnosa proizašlih primarno iz revolucije te sekundarno Prvog svjetskog rata, manifestiraju se ponajviše kroz centralni lik romana - Jurija Živaga. Ali autorova

razmišljanja o besmislu rata nisu utjelovljena isključivo u liku Jurija, već ona obuhvaćaju i ostale likove – heroinu Laru Antipovu, Pašu Antipova Streljnikova, Mišu Gordona te ostale sporedne likove, kao i njihove mnogostruke odnose.

Na samom početku ovog poglavlja još je jednom bitno napomenuti kako je Jurij Živago kao mladić bio simpatizer socijalističke ideologije i njenih načela pravde i jednakosti. Unatoč svom privilegiranom porijeklu, u mladosti donosi odluke koje se od njega kao pripadnika više klase možda ne bi očekivale te dobrovoljno odlučuje raditi u vojničkoj službi kao liječnik na prvoj fronti gdje se u Prvom svjetskom ratu bore ruske i austrougarske trupe (usp: Jajja 2019: 183). U razgovoru s bolničarkom Larom Antipovom na bojištu Jurij izražava euforiju spram uspostave novog sistema: „Pomislite kakvo je ovo vrijeme! I nas dvoje živimo u njemu [...] Zamislite, s cijele je Rusije srušen krov, i mi smo se sa svima drugima našli pod otvorenim nebom [...] Sloboda! [...] Pokrenula se majčica Rusija, ne stoji joj se na mjestu [...]” (Pasternak 2006: 156-157). Živago će nastaviti: „Čini se da je socijalizam more u koje nužno uviru potoci svih vlastitih pojedinačnih revolucija, more života, more samoniklosti” (isto: 157). Pasternak, kroz lik Jurija Živaga, zapravo priča o svojoj zanesenosti socijalizmom u mladosti. S druge strane, vrlo vjerno opisujući grozote Prvog svjetskog rata nanesene ruskim vojnicima izražava svoju osudu rata i dehumanizacije čovjeka: „Na nosilima su nosili nesretnika strašno, jezivo iznakažena. Krhotina granate [...] jezik mu i zube pretvorila u krvavu kašu [...] Tanušnim glasićem, posve [!] neljudskim, unakaženi je ispuštao kratke, iskidane jecaje [...] (Bože, Bože, uzmi ga k sebi, ne čini da posumnjam u tvoje postojanje)” (isto: 129). Na drugoj strani fronte, prolazeći kroz razrušena i spaljena sela, Pasternak kroz lik Miše Gordona promišlja o apsurdnom ratovanju: „Spaljena naselja pogled je obujmljivao s kraja na kraj odjednom kao pustare bez raslinja [...] Dočekivale su i ispraćale Gordona pogledom koji kao da je pitao, hoće li svijet uskoro k pameti, hoće li se životu [!] vratiti mir i red” (isto: 122).

S krajem Prvog svjetskog rata te uoči Živagovog povratka kući, Revolucija buktiti: „Pokušavalo se preokrenuti raspoloženje vojničkih masa. I stezalo. Osnovani su vojnorevolucionarni sudovi i vraćena je nedavno ukinuta smrtna kazna” (isto: 147). Sada će kroz lik mladog komesara Ginca, menjševika, Pasternak progovoriti o dezerterima vojnih službi, uvažavajući njihov bunt (pristranost boljševicima) kao tipično ljudsku karakteristiku te naglasiti kako je potrebno zadržati ljudskost u svim situacijama: „Neka su i buntovnici, neka su čak i dezerteri, ali to je narod gospodo, to vi zaboravljate [!]” (isto: 149). O jednakosti zločina sukobljenih strana, „crvenih” i „bijelih”, Pasternak prvi puta progovara kroz lik Ustinje Lot. Tako, u žaru jednog javnog govora, prekinuvši komesara Ginca, Ustinja povikaše: „[...] ja sam

vas čula, znate se samo boljševicima-menjševicima preganjati [...] Da se više ne ratuje, i sve bude kao među braćom, to je Božje a ne menjševičko, a tvornice i poduzeća sirotinji, to opet nisu boljševici nego ljudsko sažaljenje” (isto: 153).

Partija i njezin vrh uspostavili su se kao vladajuća elita predstavljajući novu dominantnu silu političke i društvene scene. Binarna podjela društva protiv koje se Partija borila ostaje i dalje prisutna. Nova struktura vlasti ponavlja iste zločine kao i carski režim. Za širu javnost ništa se nije promijenilo (usp: Jajja 2019: 183). Jurij Živago, uvidjevši strahote rata i posljedice revolucije, promišlja o ideologiji socijalističke revolucije te uviđa njene proturječnosti. Živago više ne govori o revoluciji s nadahnućem, on je razočaran u socijalističku ideologiju uslijed jaza između njenih idealiziranih teorijskih načela (komunizma) i manifestacija na terenu (Oktobarska revolucija i Građanski rat):

I misli [...] zaokupljalo je nešto novo; no koliko je to bilo drugačije, koliko različito novo! [...] Takvo novo bio je rat, njegova krv i strahote [...] Takvo je novo bila revolucija [!] ne ona studentski idealizirana iz devetso pete, nego ova, današnja, što se u ratu rodila, ni sa čime usporediva [...] (Pasternak 2006: 173).

Pri povratku u Moskvu, u razgovoru s gluhonijemim poticateljem nereda u carskoj vojsci, Partizanom Klincov-Pogorevšihom, Jurij kazuje sljedeće: „Zemlji treba pustiti da dođe k sebi, da predahne poslije jednog preokreta prije no što se odvaži na drugi. Treba se dokopati kakva-takva, makar i relativnog mira [!] i poretka” (isto: 176).

Vrativši se u Moskvu Živago je zatečen društvenom zbiljom – gradom vlada neimaština i glad: „Ali u vrijeme pobjede materijalizma materija se pretvorila u pojam, hranu i drva zamjenjivalo je prehrambeno i ogrjevno pitanje” (isto: 196). Na večeri u svom domu, Živagovi prijateljima poslužuju divlju patku, koju je Juriju u vlaku poklonio ekscentrik Klincov-Pogorevših: „U ta već gladna vremena debela je patka bila neviđeno izobilje, ali uz nju je nedostajalo kruha, i to je raskoš glavnoga jela činilo besmislenom [...] Oko njih se sterala nijema, mračna i gladna Moskva” (isto: 187). Večeri prisustvuje i Živagov ujak, Nikolaj Nikolajevič, sada snažno boljševički orijentiran. U žustroj raspravi s gostima Jurij progovara o revoluciji i socijalizmu: „[...] u narodu se stvorilo uvjerenje da će [...] more krvi navrijeti prema svima i potopiti zaparložene i u rupe zavučene [...] Ja doista mislim kako je Rusiji suđeno da prva u svjetskom vjekovanju postane carstvom socijalizma [...] Odasvud će nas zatvoriti. Ničega drugoga neće biti” (isto: 194-195).

Vrativši se liječničkoj službi Živago uviđa snažnu političku podjelu bolničkog osoblja kao i vlastitu neprihvaćenost među istima: „Umjerenima [...] on se činio opasnim; ljudima pak koji su politički daleko odmakli bio je premalo crven. Osjećao je da ne pripada ni onamo ni ovamo” (isto: 197). Revolucija je sada u svojoj punoj žustrini: „Paljba, čak i topnička, ni časa nije jenjavala” (isto: 204). Smirenje borbi najavljuje novo doba Rusije – uspostavu sovjetske vlasti i uvođenje diktature proletarijata. Započinje Građanski rat. Na nagovor obitelji, uslijed kritičnog, gotovo nemogućeg života u Moskvi, obitelj Jurija Živago odlučuje prebjeći na imanje Gromekovih u Varikino podno Urala: „Njihov bijeg, alegorija je otpora prema socijalističkoj ideologiji i revoluciji“ (Jajja 2019: 183). Na svom putu nailaze na bolesne ljude koji kašlju i pljuju te bos i promrzli čekaju u dugim redovima na željezničkim kolodvorima. Slika koju vide „svjedočanstvo je alternativne istine o revoluciji i obećanoj preraspodjeli materijalnih resursa“ (isto). Priče o radnim logorima i noćna uhićenja su česte. Vojnici koji predstavljaju novu dominantnu skupinu društva upuštaju se u zastrašivanje, iznuđivanje i izrabljivanje (usp: Jajja 2019: 183). Seljaci su prikazani kao žrtve građanskog rata: „Posvuda neprestani seljački ustanci. Protiv koga, pitate? Protiv bijelih i crvenih, zavisno od toga čija se vlast uspostavila” (Pasternak 2006: 238-239). Pasternak će kroz lik Živago nastaviti: „Reći ćete, eto, seljak je neprijatelj svakome poretku, ni sam ne zna što hoće [...] A on je iz stega staroga, srušenog državnog uređenja pao pod još veći teret nove revolucionarne naddržave” (isto: 239). Jedan od ključnih momenta knjige prve kao direktni Pasternakov mirotvorni komentar na odnos Partije prema čovjeku kao pojedincu jest opis dehumaniziranog studenta, kojeg su na putu prema odredištu, na jednom od pristaništa zarobili boljševički vojnici:

„Negdje su ga već previli, ali kroz zavoj prokapljivala je krv koju je dlanom razmazivao po preplanulu i oznojenu licu. [...] On i dvojica njegovih pratilaca privlačili su poglede besmislenošću [!] onoga što su činili [...]. Poželio je [Živago] viknuti i mladiću i ljudima u vagonu da spas ne leži u slijepoj vjeri u forme, nego u oslobađanju od njih” (isto: 265-266).

Pri kraju putovanja za Varikino, Živago vodi još jedan ključan dijalog s putnicima vagona, izražavajući svoju duboku razočaranost u socijalizam. Tako će Samdevjatovu Jurij progovoriti o komunizmu kao doktrini: „– Marksizam i znanost? [...] Marksizam sam sebe premalo kontrolira da bi bio znanošću. Znanosti su uravnoteženije. Marksizam i objektivnost? Ne znam pravca koji bi u sebi bio zatvoreniji i udaljeniji od činjenica [...] Zato mi politika ništa ne znači. Ja ne volim ljude koji su ravnodušni prema istini” (isto: 280). Živago će još jednom napomenuti kako je prije nego li je socijalizam proveden u praksi, bio „revolucionarno jako raspoložen”, ali sada uviđa „da se nasiljem [!] ne da ništa postići. Dobru se stiže samo preko

dobra” (isto) čime Pasternak jasno izražava stavove duboko ukorijenjene u mirotvorstvu i humanosti.

Obiteljski život Živagovih u Varikinu i Jurijevu sudbinu zauvijek mijenja doktorov ponovni susret s Larom u Jurjatinu, s kojom započinje ljubavnu vezu. Jurij priopćuje Lari da je sreo Pašu, u narodu poznatog kao Streljnikov. Lara je pomirena s Pašnim odabirom da svoj život preda nacionalnim idealima i potencijalno se nikada više ne susretne s obitelji. Pasternak će sada kroz lik Lare progovoriti o takvim životnim odabirima: „Ljudi koji su nekada izbacili čovječanstvo iz jarma idolatrije i koji se sada toliko posvećuju njegovu oslobađanju od društvenog zla, nesposobni su da se oslobode sebe samih, svoje odanosti prošlim pretpotopnim imenima što su izgubila svaki smisao” (isto: 324). Na putu između Jurjatina i Varikina, Živaga otimaju partizani. Pod prisilom, Jurij ponovno postaje vojni liječnik. Ključan mirotvorni moment Jurija Živaga, njegovo je odbijanje pucanja na neprijateljske vojnike: „Birajući trenutke kad između njega i njegova cilja nije bilo nikoga od napadača, on je pucao po nagorjelom stablu” (isto: 358-359). Prema Johnu Horganu, autoru knjige *Kraj ratovanja*, većina vojnika u ratu, zapravo odbija pucati. Horgan tako iznosi studiju generala američke vojske Samuela L. A. Marshalla, koji je u Drugom svjetskom ratu proveo anketu nad 400 pješačkih satnija koje su se borile u Europi i na Pacifiku: „Pokazalo se da je samo 15 do 20 posto veterana ispaljivalo iz svog oružja u borbi, čak i onda kad im je to bilo zapovjedbno” (2014: 47). Marshallovo ispitivanje, podupiru i izvještaji ankete provedene na uzorku pilota lovačkih aviona iz Drugog svjetskog rata: čak je manje od 1% pilota bilo odgovorno „za 30 do 40 posto uništenih neprijateljskih aviona” (isto: 48). Nadalje, prema vojnom rendžeru i profesoru psihologije Daveu Grossmanu, „psihološki problemi s kojima se susreću mnogi veterani svjedoče o [...] ‘snažnom urođenom ljudskom otporu prema ubijanju vlastite vrste’” (isto). Jurij Živago personifikacija je mirotvornog vojnika. Prilikom jednog od pokušaja izbjegavanja pucanja u čovjeka, Jurij je pogodio mladog vojnika bijelih: „‘Zašto sam ga ubio?’ pomisli. [...] Na podstavi je kaligrafski, brižljivom rukom punom ljubavi [!], vjerojatno majčinom, bilo izvezeno [...] ime i prezime ubijenoga” (Pasternak 2006: 360). Na Živagovu sreću, mladić je preživio te ga je Jurij presvukao u odoru ubijenog partizana. Kada se mladić oporavio, Živago ga je pustio da pobjegne iz partizanskog logora.

Tijekom dvogodišnje službe u partizanima, nakon krvoločnih i dehumanizirajućih borbi kojima je prisustvovao, Jurijevo je gađenje prema ratu u njemu duboko sada ukorijenjeno. On odbija vjerovati u ključnu krilaticu totalitarističkih sistema koju je još sredinom 16. stoljeća u knjizi *Vladar* proklamirao Niccoló Macchiaveli – „Cilj opravdava sredstvo” („makijavelizam”

u: Leksikon Marina Držića): „[...] ideje općega napretka onako kako se one shvaćaju poslije Oktobra mene ne zanose [...] to je sve toliko još daleko od ostvarenja, a već je za same priče o tome plaćeno tolikim morem krvi, da oprostite, cilj ne opravdava sredstva” (Pasternak 2006: 362). Tijekom službe značajno je i pojavljivanje Pamfila Paliha, lika koji uslijed monstruoznog izopačenja partizanskog vojnika od strane bijelih, razvija ozbiljnu psihozu te ubija svoju obitelj, kako njih ne bi zadesila ista sudbina. Prema istraživanjima, velik broj vojnika u ratu razvijaju neki oblik psihoze, PTSP-a ili depresije. Prema Grossmanu čak je 25% od 2,8 milijuna američkih vojnika nakon rata u Vijetnamu „iskazivalo neke oblike PTSP-a, uz ostale anksioznost, depresiju i zloupotrebu opojnih sredstava” (Horgan 2014: 49). Likom Pamfila Pasternak svjedoči o još jednoj od strahota rata nanesenim ljudima – psihičkim bolestima koje mogu završiti pogubno po samog pojedinca koji ih proživljava, ali s druge strane, i po njegove najbliže.

S najavom kraja Građanskog rata Živago je dezertirao iz vojne službe. Na putu za Jurjatin još jednom potvrđuje grozote počinjene narodu prikazujući potpunu dekadenciju društva: „To vrijeme potvrđivalo je staru izreku: čovjek je čovjeku vuk [...] pojavili su se i slučajevi ljudožderstva. Čovječni su zakoni civilizacije nestali” (Pasternak 2006: 404). Nakon ponovnog susreta i odluke da nadolazeće vrijeme provedu zajedno, Lara i Živago duboko osuđuju rat: „Ja sam sada uvjeren da je rat kriv svemu, svim kasnijim nevoljama koje su do sad pogodile naš naraštaj” (isto: 431) kazat će Lara. Jurij će nastaviti: „[...] pala [je] laž po ruskoj zemlji [...]. Nastala je vladavina fraze, najprije monarhističke, a onda revolucionarne” (isto). Nakon njihova sudbonosnog rastanka u Varikinu, u dvorištu Živago susreće Streljnikova koji sada revoluciju opisuje kao: „Blato, skučenost, neimaština, ponižavanje čovjeka u trudbeniku, ponižavanje žena” (isto: 490). Paša govori Juriju kako je pod *altergom* Streljnikov htio napraviti za socijalističku Rusiju sve što je bilo u njegovoj moći: „pod tuđim [sam], izmišljenim imenom sav se predao revoluciji da bih potpuno osvetio sva njena stradanja, da bih dočista isprao one bolne uspomene [...]” (isto: 493). Iste noći Paša Antipov počinio je samoubojstvo. Njegov čin može se shvatiti kao svojevrsna alegorija životnog poraza zbog neostvarenja zadanog si cilja.

Nakon Živagove smrti, 1929. godine, za Larom se gubi svaki trag:

Jednom je Larisa Fjodorovna izašla iz kuće i više se nije vratila. Očigledno, tih su je dana uhitili na ulici, i ona je umrla ili neznano nekamo nestala, zaboravljena pod nekim

bezimenim brojem u nekom kasnije zagubljenom popisu nekog od nebrojenih zajedničkih ili samo ženskih koncentracijskih logora na sjeveru (isto: 534).

Posljednja rečenica 15. poglavlja jedna je od najdirljivijih u romanu. Upravo joj hladna ravnodušnost Pasternakova izraza daje takvu snagu. Najtragičniji rezultat svih zlokobnih sudbina koje su se dogodile za Larina života, a na koje je toliko utjecala transformacija Rusije u Sovjetski Savez, upravo je dehumanizacija svih ljudi, uključujući glavne likove romana, Jurija i Laru.

Ipak, i nakon smrti glavnih aktera – Živaga i Lare, radnja romana se nastavlja te Pasternak inzistira na otpornosti samoga života koji je nemoguće zatrti jer se on bez obzira na sve nedaće neminovno nastavlja kroz živote drugih likova. Pobjeda života nad (bilo kojom) ideologijom najvidljivija je kroz jednostavnost svakodnevne situacije lišene horora rata i stradanja koja daje naslutiti da postoji vjera u bolju budućnost bez vremenske odrednice kada će se ona točno dogoditi:

Prošlo je pet ili deset godina, a jedne tihe ljetne večeri oni su opet sjedili, Gordon i Dudorov, negdje visoko pored otvorena prozora, ponad nepregledne večernje Moskve. [...] Ostarjelim se prijateljima kroz prozor činilo da je ta sloboda duše došla, da se upravo te večeri budućnost osjetno našla dolje na ulicama, da su sami zašli u tu budućnost i zauvijek u njoj ostali (Pasternak 2006: 375).

Živagovi prijatelji sjede sa sveskom njegovih zapisa u rukama vraćajući njegovu liku dostojanstvo koje je narušeno banalnim okolnostima posljednjih godina njegova života – zastoj u njegovoj profesionalnoj liječničkoj karijeri, trivijalna smrt i naizgled neugledni pogreb. Upravo poezija koja je ostala iza njega čini ga živim te daje konačan smisao njegovim patnjama kroz život, pružajući nadu u mogućnost uspostave poretka čije će jedino mjerilo biti sreća svakog pojedinca. Na ovaj način, Pasternak svoj roman, put patnje i stradanja završava optimističnim tonom i ne dozvoljava da kod čitatelja ostane gorak okus rata i nasilja, već još jednom šalje svoju prepoznatljivu poruku mira i ljubavi prema čovjeku.

5.1.3. Mirotvorstvo u opisima prostora

Opisi Rusije, prvenstveno prirode, a potom gradova i ruralnih naselja ključni su sadržajni element romana *Doktor Živago*. Uz samu simboliku kojom opisi obogaćuju atmosferu događaja, dugi odlomci o prirodnim ljepotama Rusije svjedoče ujedno i o Pasternakovoj snažnoj privrženosti domovini, njegovom divljenju istoj, čak i izraženom patriotizmu spram

zemlje u kojoj je rođen, u kojoj je odrastao i čiju je gorku sudbinu proživio. Iznimno živopisne, slikovite opise prirode, Pasternak simbolički koristi kako bi nagovijestio sudbinu junaka ili jednostavno ilustrirao raspoloženje određene situacije. Ponekad, ljepotu prirode snažno suprotstavlja radnji romana prizivajući melankoliju koja se neminovno budi u čitatelju. Ljepota i mir koji prožimaju Pasternakove opise prirode, na vrlo suptilan način, iskazuju autorovu snažnu želju da se čovječanstvo ponovno stopi s ritmom prirode koja uslijed rata ostaje jedina ljepota u kojoj unesrećeni čovjek može uživati.

Na samom početku romana, uslijed samoubojstva Jurijevog oca koji se bacio na tračnice podno vlaka, opis prirode i sela daje „alternativno” iskustvo njegove smrti, ublažavajući kobnost samog događaja prirodnim ljepotama koje služe kao distrakcija: „[...] svima se činilo da se okolni krajolik pojavio zahvaljujući zastoju, da močvarne livade s brešćićima, široke rijeke i lijepe kuće, s crkvom na visokoj suprotnoj obali uopće i ne bi bilo da se nije desila nesreća” (Pasternak 2006: 22). Pasternak će nastaviti: „Čak i sunce, koje se činilo da i samo pripada okolišu, s predvečernjom je bojažljivošću obasjavalo prizor uz tračnice” (isto), sugerirajući kako i sama priroda aktivno sudjeluje u navedenom događaju i utječe na doživljaj promatrača nesreće u trenutku njihova suočavanja s traumatičnim iskustvom. Snaga prirode samom promatraču daje poticaj da se vrati u stanje pribranosti i distancira ga od brutalne stvarnosti. Ideja distanciranja od stvarnosti putem poetskih opisa prirode vidljiva je kroz cijeli roman, navedeni događaj je samo jedan u nizu.

Tako, s jedne strane, priroda je veličina sama po sebi koja Živagu daje snagu za daljnju borbu, a s druge strane, simbol slobode i svega onoga njemu dragog i dalekog što mu rat oduzima. Kako bi se demonstrirala navedena stajališta, predstaviti će se opisi prirode u odnosu na kontekst radnje jedanaestog i dvanaestog poglavlja u kojima je ispričana dvogodišnja Jurijeva služba u „Šumskom bratstvu”. Upravo tijekom službe u partizanima, uslijed faktičkih situacija i stanja koje proživljava, Jurij u potpunosti mijenja svoje mišljenje o socijalizmu i njegovoj (u praksi) krvoločnoj ideologiji, a upravo ta promjena vidljiva je u simboličkim opisima prirode:

Prošlo je bablje ljeto [...] Jesen je oštro već naznačila granicu između crnogoričnoga i bijelogoričnoga šumskog svijeta [...] Zemlja pod doktorovim nogama, u rovu i na kolovozu šumskoga, jutarnjim mrazovima protvrdloga puta, bila je gusto zasuta suhim, malim, kao okresanim i u trubicu zavrnutim opalim lišćem ive. Jesen je mirisala [!] tim gorkim mrkim lišćem s mnoštvom još dodataka (Pasternak 2006: 365).

Simbolički, početak jeseni – najava hladne zime kao i „gorak” miris lišća ive, alegorija je atmosfere, odnosno sudbine Jurija Živaga, koji će se u partizanskom logoru, susresti s potpunim otuđenjem čovjeka. „Oštra” granica između crnogorice i bijelogorice „šumskog svijeta”, vrlo poetično asocira na podjelu *ljudskoga svijeta* (odnosno ruskoga naroda), sada duboko segregiranih u dvije socijalno-politički oporbene sruje – bijele i crvene.

Vatra je bila podložena nasuprot suncu. Ono je prosijavalo kroz prozračni plamen kao kroz šumsko zelenilo [...] Zvoncajući staklenkastim krilcima, zrakom su lagano lijetali šareni vilini konjici, kao vatra i šuma prozračni i oni [...] Od djetinjstva Jurij je Andrejevič volio večernju šumu kad je prožme plameni zalazak [...] Kao da je dar duha samoga ulazio bujicom u njegove grudi [i] prožimao njegovo biće [...]” (isto: 368).

Priroda koja okružuje Jurija dok je prisiljen služiti partizanskoj vojsci, podsjeća ga na djetinjstvo, daje mu unutarnji mir i pruža mu utjehu. Priroda u Juriju ne priziva samo djetinjstvo: toplina uspomene podsjeća ga i na ljubav njegova života – Laru: „Taj mladički praoblik [...] u punoj se elementarnoj snazi budio u njemu i primoravao prirodu [...] i sve vidljivo da se pretvara u isto takvu elementarnu sveprisutnu sliku djevojčeta. ‘Lara!’” (isto). Utopistički osjećaj slobode i sigurnosti, kao i asocijaciju na njemu najvoljeniju osobu naglo presijeca surova realnost: „Ali uobičajena se svakodnevnica nastavljala, u Rusiji je bila Oktobarska revolucija, a on je bio partizanski zarobljenik” (isto). O slobodi kao temeljnom postulatu svijeta prirode, Pasternak progovara kroz sljedeći odlomak:

Poput uzlepršale šarene krpice sa sunčane strane proletje leptirica cimetastih pjega [...] Sjela je na ono što je najviše sličilo njezinoj boji [...]. Poznati krug ideja ovlada Jurijem Andrejevičem [...]. O slobodi i svrhovitosti [!] kao posljedici usavršavanoga prilagođavanja [...] O preživljavanju najprilagođenijih, o tome da put zacrtan prirodnim odabirom možda i jest put stvaranja i rađanja [!] svijesti (isto: 371).

Promišljajući o darvinizmu, Pasternak preispituje postulate teorije evolucije – prilagođavanje, preživljavanje najprilagođenijih te prirodni odabir. Pasternak kao darvinist, prihvaća kako je *homo sapiens* nastao od životinje te da je ono što što čini razliku između čovjeka i životinje upravo svijest kao posljednja stepenica evolucije. Načini kojima životinje bivaju slobodne nisu sredstva kojima bi se trebao koristiti čovjek. S rođenjem svijesti, čovjek je nadišao ovaj primitivan pojam slobode koji je određen preživljavanjem najprilagođenijih.

Simbolizam u opisima prirode najdirektnije se iščitava u poglavlju „Ušecerena mukinja” – poglavlju u kojemu Živago odlučuje napustiti partizanski logor. Šetajući prostranom tajgom, Jurij zamjećuje još uvijek „živo” bjelogorično drvo: „Na samom izlazu iz logorišta i šume [...] rasla je usamljena, između svih stabala ona jedina neopaloga smeđega lišća, lijepa riđolista mukinja [...] Zimske ptičice [...] lagano su slijetale na mkinju, znalački ključale krupne bobice i [...] s naporom gutale” (Pasternak 2006: 378). Stablo mkinje, crvenih bobica, pojavljuje se u grčkoj, nordijskoj i keltskoj mitologiji kao simbol zaštite i pomlađivanja: crvena boja u različitim folklorima predstavlja boju zaštite pa se prema tome smatralo da bobice mkinje štite od uroka i čaranja. U nordijskoj mitologiji vjerovalo se da je prva žena nastala od mkinje, a muškarac od jasena. Drugi mit kaže kako su grane mkinje spasile život Thora – boga gromova: dok je brza rijeka nosila Thora prema podzemlju, on je uspio uhvatiti granu mkinje koja ga je sigurno vratila na obalu (usp: „Rowan Tree Symbolism and Meaning” u: Tree to my door.com). Prilikom bijega iz logora „Šumskog bratstva”, drvo mkinje, podarivši mu bobice, ne samo da spašava Jurijev život – samo po sebi, ono biva simbolom života. U ovom kritičnom trenutku romana, Živagov zagrljaj mkinje simbolizira njegovo buđenje i „uskrснуće”; veći se dio romana, duboko šokiran i traumatiziran ratom, Živago doima kao da mjesečari, tupo prolazeći kroz nametnutu sudbinu. Napokon, samostalno donoseći jasnu odluku, uzima sudbinu u svoje ruke i odlazi iz zatvora. Drvo mkinje koje mu „daruje“ priliku za „novi život“ ustvari je personifikacija Lare: „Napola bila je u snijegu, a napola obleđenu lišću i bobama i pružala mu dvije osniježene grane u susret. On se prisjeti velikih bijelih Larinih ruku [...] dohvati grane i drvo prigrli sebi” (isto: 401). Ljubav koju Živago osjeća prema Lari ujedno je i ljubav prema životu i upravo mu ona daje snagu za borbu i bijeg iz partizanskog logora, a drvo mkinje je simbol tog „novog života”.

6. Zaključak

Kroz priču o tragičnoj sudbini njegovih glavnih i sporednih likova, roman *Doktor Živago* Borisa Leonidoviča Pasternaka direktan je čin autorova oslobađanja od „svakog podčinjavanja društvenoj komandi” (Todorov 2018: 105) i direktno probijanje „čeličnog vela“ sovjetske cenzure. Svjedočeći o monstroznosti rata i ratovanja, odnosno pogibeljnim posljedicama građanskog rata u Rusiji, socijalistička revolucija predstavljena je kao ljudska katastrofa koja se u mnogome prelomila na leđima ruskog naroda. Kao što navodi Ivinska, „[Ž]ivot toga doba nije se odvijao samo u manifestima, već i u traženju goriva za peći, u hermetičkom zatvaranju prostora zbog zime” (Ivinska 1989: 28). Tisuće ljudi, žena i djece bili su „istrgnuti” sa svojih ognjišta i iz svojih domova, a vlakovi su služili kao mrtvačnice i masovne grobnice „umrlima od studeni i pjegavca koji je harao uz prugu i u njezinoj okolini kosio cijela sela” (Pasternak 2006: 404). Na ratištu, ali i izvan njega, čovjek je čovjeku postao vuk: „[p]utnik se u susretu s putnikom sklanjao ustranu, prolaznik ubijao prolaznika da ne bi bio ubijen” (isto). Rat i ideologija preobratali su život ruskog naroda u stanje u kojemu zakoni ljudske civilizacije postaju nevažeci (usp. Jajja 2019: 184) pa se tako pojavljuju i slučajevi kanibalizma – „građanski ratovi predvođeni idealima socijalističke ideologije ili otpora prema istoj, ljudske su živote svele su na razinu absurda, kada sve postaje besmisleno, gubeći svaku svrhu i značaj” (isto). Roman prikazuje stradanja, bijedu, krvoproliće, divljaštve, razorene gradove, spaljena sela i beskućništvo kao neminovnu posljedicu svakog rata. Pasternak predstavlja revoluciju kao dehumanizirajuću silu koja je svojom okrutnošću predodredila prevelik broj sudbina nemilosrdno oduzevši ili trajno uništivši milijune ljudskih života.

Romanom *Doktor Živago* Pasternak je direktno izrazio snažne antiratne stavove bez obzira na moguće kobne posljedice koje su u svom krajnjem slučaju značile progonstvo ili smaknuće. Na neki način, može se kazati kako je Pasternakova odriješita namjera objave romana svojevrsan oblik građanskog neposluha te jasan i intencionalan čin prkošenja političkoj strategiji cenzure SSSR-a: „sam pojam ‘građanski neposluh’ jasno označava da se radi o odbijanju, o kršenju poslušnosti, o neslaganju” (Smokrović 2014: 559). Unatoč eksplicitnoj zabrani Sovjeta da se *Doktor Živago* objavi, kao i svjesnosti o mogućim po život pogubnim posljedicama ukoliko roman ipak ugleda svijetlo dana, Pasternak je učinio što je bilo u njegovoj moći da roman, na koncu, dođe u ruke šireg čitateljstva. „Pozvali ste me na vlastito smaknuće” (isto: 38), kazao je Pasternak Sergiu D’Angelu, prije nego li mu je uručio kopiju rukopisa za Feltrinellijevu tiskaru u Milanu, duboko uvjeren da „nikakve granice ne smiju prisilno gušiti interes koji zbližava ljude i narode [...] [te] da se duhovne veze među ljudima ne mogu proglašavati zločinačkima” (isto: 60-61). Iako je pitanje proturječja između „odanosti

domovini' i 'vjernosti čistoj istini'" vječito razdiralo Pasternaka (isto: 63), objavom romana *Doktor Živago* Pasternak odabire jedini mogući put: „Čovjek se obično bavi vlastitom provjerom u životu, ali ljudi na vlasti, uljuljkani pričama o svojoj nepogrešivosti, zatvaraju oči pred istinom. Zato mi politika ništa ne znači. Ja ne volim ljude koji su ravnodušni prema istini” (Pasternak 2006: 280).

„Ponudio bih mu svoju kuću da mu olakšam život na Zapadu. Htio bih mu stvoriti ambijent u kojem bi mogao nastaviti pisati. Razumijem duševnu borbu u kojoj se Boris sada nalazi [...] Za genija kao što je Pasternak kidanje s domovinom bila bi tragedija [...] Svakog dana mislim na Pasternaka” (Ivinska 1989: 137), napisao je za jedan inozemni časopis američki književnik Ernest Hemingway potvrđujući Pasternakovu neizmjernu odanost Rusiji i njegovo odbijanje bilo kakve mogućnosti napuštanja iste. Objavom *Doktora Živago* kao svjedočanstva o kalvariji moderne ruske povijesti – refleksiji ideologije na život ruskog naroda, Pasternak je možda stekao brojne neprijatelje te se uz roman i njegovo izdavanje vežu brojne kontroverze, ali umjetnička i estetska vrijednost romana prepoznate su i od strane čitateljstva i od strane književne kritike. „Valja raditi tako da posljedica rada bude čudo, da se ne povjeruje kako je to djelo jednog čovjeka, već da se pomisli kako to izvire iz prirode” (isto: 22) – kroz prizmu pojedinca koji je preživio rat i sve njegove bolne, traumatične nedaće odajući počast miru i svima onima koji se za njega zalažu, *Doktor Živago* egzistira kao antiratno remek-djelo svjetske književnosti, duboko ukorijenjeno u mirotvornim stavovima svoga autora. Tema sudbine, kao „tema zemlje i vremena” (isto: 27) svezremensko je pitanje čija se aktualnost, u trenucima krize humanizma uslijed ekonomske politike vodećih svjetskih sila posebno prepoznaje danas. „Vlak“ kojim nas Pasternak vodi kroz tragično vrijeme ruskih revolucija, svoju stanicu može pronaći i u 21. stoljeću.

7. Bibliografija:

Izvori:

Pasternak, Boris Leonidovič. 2006. *Doktor Živago*. Prev. Milan Mirić, Prev. pjesme Fikret Cacan. Zagreb: Školska knjiga.

Web-izvori:

Pasternak, B. L. 1958. *Doktor Živago*. Milan: G. Feltrinelli. Preuzeto s: https://vtoraya-literatura.com/pdf/pasternak_doktor_zhivago_1958_ocr.pdf, 29.6.2022.

Literatura:

Berdjajev, N. A. 2006. *Ruska ideja: osnovni problemi ruske misli XIX. i početka XX. stoljeća*. Prev. Ivan Varga. Zagreb: Demetra.

Burov, S. G. et al. 2014. *Poetika Doktora Živago v narratologičeskem pročenii. Kolektivnaja monografija*. Moskva: Intrada.

Chopra, Deepak. 2006. *Mir je put*. Prev. Aleksandra Mihaljević Barlović. Čakovec: Dvostruka Duga.

Finn, Peter. Couvee, Petra. 2015. *Afera Živago: Kremlj, CIA i bitka za jednu zabranjenu knjigu*. Prev. Mijo Pavić. Zagreb: Profil knjiga.

Flaker, Aleksandar. Mulić, Malik. 1986. *Ruska književnost*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.

Gelderloos, Peter. 2010. *Kako nenasilje štiti državu*. Prev. Katica Stažić. Zagreb: Što čitaš?

Horgan, John. 2014. *Kraj ratovanja*. Prev. Ognjen Strpić. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.

Ivinska, Olga. 1989. *Talac vječnosti. Godine s Pasternakom II*. Prev. Melita Wolf, Prev. stihove Fikret Cacan, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, Biblioteka 360°.

Marx, K. Engels, F. 1948. *Manifest komunističke partije*. Prev. Moša Pijade. Zagreb: Biblioteka marksizma i lenjinizma.

Peruško, Ivana. 2013. *Poetika progonstva*. Zagreb: Naklada Ljevak.

Rister, V. 1995. *Lik u grotesknoj strukturi (ruski roman 20. stoljeća)*. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Solar, Milivoj. 2007. *Književni leksikon: pisci, djela, pojmovi*. Zagreb: Matica hrvatska.

Solar, Milivoj. 1997. *Suvremena svjetska književnost*, Zagreb: Školska knjiga.

Todorov, Tzvetan. 2018. *Trijumf umjetnika: revolucija i umjetnici: Rusija od 1917. do 1941.* Zagreb: Tim press.

Trocki, Lav Davidovič. 1971. *Književnost i revolucija.* Prev. Tatjana Korač. Rijeka: Otokar Keršovani.

Web-literatura:

Aleksandra, A. 2007. „*O razlici između pacifizma i pacificizma*” u: „Polemos“ vol. 10., No. 1, Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo i Naklada Jesenski i Turk, str. 95-108. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/file/65495>, 29.6.2022.

Bagić, Marko. 2011. „Ruske revolucije“ u: „ESSEHIST“, Osijek: Filozofski fakultet u Osijeku, str. 20-26. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/file/272195>, 16.7.2022.

Banjeglav, Sanja. 2011. „*Gandhijev pokret za indijsku nezavisnost kao nenasilna revolucija*“ u: „ESSEHIST“, Osijek: Filozofski fakultet u Osijeku, str. 80-84. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/file/272223>, 16.7.2022.

Filipović, Sergej. 2009. „Staljin – profil diktatora“ u: „ESSEHIST“ vol. 1, No. 1, Osijek: Filozofski fakultet u Osijeku, str. 5-13. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/file/272249>, 16.7.2022.

Jajja, M. A. 2019. *The Illusion of Socialist Ideology and Russian Revolution: A Marxist-Deconstructive Reading of Doctor Zhivago* u: „Global Social Sciences Review“, vol.4. No. 1, Islamabad: Humanity Publications, str. 181-186. Preuzeto s: <https://www.gssrjournal.com/jadmin/Auther/31rvIolA2LALJouq9hkR/jQGmOUV2wT.pdf>, 29.6.2022.

„komunizam“ u: *Hrvatska enciklopedija (online)*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Preuzeto s: <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=32694>, 19.7.2022.

Knezović, Zlata. 1973. „*Marksizam i umjetnost*“ u: „Časopis za suvremenu povijest“, Vol. 5 No. 3, Zagreb: Hrvatski institut za povijest, str. 191-196. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/en/file/320039>, 19.7.2022.

Levin, Elena. 1967. *Nine Letters of Boris Pasternak*. Harvard: Harvard Library Bulletin. Preuzeto s: <https://dash.harvard.edu/bitstream/handle/1/37363860/Nine%20letters%20of%20Boris%20Pasternak.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, 29.6.2022.

„makijavelizam” u: *Leksikon Marina Držića*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža i Dom Marina Držića. Preuzeto s: <https://leksikon.muzej-marindrzc.eu/makijavelizam/>, 22.7.2022.

Marinković, Edo. 1969. „*Marksizam: sistem ili inspiracija*“ u: „CUS“, Vol. 4 No. 5-6., Split: Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, str. 405-416. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/file/136384>, 16.7.2022.

„marksizam“ u: *Hrvatska enciklopedija (online)*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Preuzeto s: <https://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=39048>, 20.7.2022.

„molitva sv. Ivana Zlatoustoga“ u: *Božanska liturgija svetog oca našeg Ivana Zlatoustoga*. 2019, Đakovo: Bogoslovno sjemenište. Preuzeto s: [https://glazba.biskupija-varazdinska.hr/userdocsimages//skladbe/ISTO%C4%8CNA%20LITURGIJA%20\(NOVO\).pdf](https://glazba.biskupija-varazdinska.hr/userdocsimages//skladbe/ISTO%C4%8CNA%20LITURGIJA%20(NOVO).pdf), 28.7.2022.

„molitva sv. Ioanna Zlatousta“ u: *1000 Molitv*. Preuzeto s: <https://1000-molitv.ru/veruyu-gospodi-i-ispoveduyu/>, 28.7.2022.

„pacifizam“ u: *Hrvatska enciklopedija (online)*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Preuzeto s: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=46066>, 29.6.2022.

„pacifism“ u: *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Stanford University. Preuzeto s: <https://plato.stanford.edu/entries/pacifism/#:~:text=Pacifism%20is%20the%20broad%20commitment,opposite%20of%20war%20or%20violence>, 25.7.2022.

Polivanov, K. M. 2016. *Pasternak in Revolution: Lyric Temporality and the Intimization of History*. u: „SEEJ“ Vol. 60, No. 3. Los Angeles: AATSEEL of U.S., str. 512-553. Preuzeto s: https://www.academia.edu/30186831/PASTERNAK_IN_REVOLUTION_LYRIC_TEMPORALITY_AND_THE_INTIMIZATION_OF_HISTORY *Slavic and East European Journal* 2016 Vol 60 No 3 P 512 534, 29.6.2022.

“Rowan Tree Symbolism and Meaning” u: *Tree to my door.com*. Preuzeto s: <https://tree2mydoor.com/pages/information-trees-celtic-tree-calendar-rowan-tree-symbolism#:~:text=The%20Rowan%20Tree%20in%20Scottish%20and%20Celtic%20Folklore&text=It%20is%20a%20tree%20said,of%20ritual%20and%20nothing%20else.>, 1.8.2022.

„Russian Revolution of 1905” u: *Britannica*. Preuzeto s: <https://www.britannica.com/event/Russian-Revolution/The-February-Revolution>, 22.7.2022.

Smokrović, Ana. 2015. „*Građanski neposluh i opravdanost nasilja*“ u: „Filozofska istraživanja“, Vol. 35 No. 3, Rijeka: Sveučilište u Rijeci, str. 559-568. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/en/file/234195>, 18.7.2022.

„staljinizam“ u: *Hrvatska enciklopedija (online)*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Preuzeto s: <https://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=57725>, 20.7.2022.

Vukas, Danijela. 2019. „*Zvuki tišine v romane B. Pasternaka Doktor Živago*“. u: „Sibirskij filologičeskij forum“ Vol. 8, No. 4, Krasnojarsk: Krasnojarskij Gosudarstvennyj

pedagogičeskij universitet im. V. P. Astafjeva, str. 57-74. Preuzeto s:
<https://doi.org/10.25146/2587-7844-2019-8-4-29>, 29.6.2022.

Sažetak

B. Pasternak, *Doktor Živago*: elementi mirotvorstva

U ovom diplomskom radu predstavljen je i analiziran roman Borisa Leonidoviča Pasternaka *Doktor Živago* u odnosu na elemente mirotvorstva koji se u romanu pojavljuju kroz simboliku imena likova i njihovih odnosa kao i opise te simboliku prostora, u prvom redu prirode. Stoga, u radu se navode elementi ključni za identificiranje i razumijevanje Pasternakovog mirotvornog stava kao odgovora na ratne katastrofe uslijed ruske revolucije, odnosno povijesnog tijeka uspostave Sovjetskog Saveza. Kako bi se potonji u potpunosti razumjeli, ukratko su opisani ključni povijesni događaji i odgovarajuće im ideologije (komunizam i marksizam, Revolucija iz 1905., Oktobarska revolucija, staljinizam), kao i Pasternakov život u okolnostima represije i sovjetske cenzure nakon objave „antisovjetskog” romana. Shodno tome, glavna je hipoteza ovog diplomskog rada da je roman *Doktor Živago*, kao remek-djelo svjetske književnosti, duboko ukorijenjen u mirotvornim stavovima svoga autora. Kao svojevrsni odjek Pasternakova „građanskog neposluha”, *Doktor Živago* egzistira kao pro-humanistički, ujedno i implicitno antiratni roman ruske književnosti, čija se bezvremenska poruka i aktualnost može prepoznati i u kontekstu suvremenih političko-ekonomskih zbivanja u svijetu.

Ključne riječi:

Boris Pasternak, *Doktor Živago*, mirotvorstvo, rat, nasilje, socijalizam, ruska revolucija.

Summary

B. Pasternak, *Doctor Zhivago*: elements of pacifism

In this diploma thesis, Boris Leonidovich Pasternak's novel *Doctor Zhivago* is presented and analyzed, particularly in relation to the elements of pacifism that occur in the novel through the symbolism of names, characters and their relationships as well as descriptions and symbolism of the exterior, primarily nature. Therefore, the elements presented in the paper are crucial for the identification and understanding of Pasternak's pacifist attitude as a response to the war disasters caused by the Russian revolution that can be used as a general term for the historical events preceding the birth of the Soviet Union. In order to fully understand the historical circumstances of the described period, history-defining events and their underlying ideologies (Communism and Marxism, the Revolution of 1905, the October Revolution, Stalinism) are briefly described, as well as the circumstances of Pasternak's life permanently changed by Soviet censorship after the publication of the *anti-Soviet* novel. Accordingly, the main hypothesis of this thesis is that the novel *Doctor Zhivago*, considered to be a masterpiece of the world literature, is deeply grounded in the pacifist attitudes of its author. As an echo of Pasternak's *civil disobedience*, *Doctor Zhivago* exists as a pro-humanistic and at the same time implicitly anti-war novel of Russian literature, whose timeless message can be recognized in the context of the contemporary political and economic circumstances.

Keywords:

Boris Pasternak, *Doctor Zhivago*, pacifism, war, violence, socialism, Russian revolution.

Резюме

Б. Пастернак, «Доктор Живаго»: элементы пацифизма

Целью настоящей дипломной работы является анализ элементов пацифизма в романе Бориса Пастернака «Доктор Живаго». Элементы пацифизма содержатся в романе в символике имен персонажей, в отношениях героев и описании природы. Элементы пацифизма, представленные в работе, имеют решающее значение для понимания миролюбивого мироощущения самого Бориса Пастернака и его отношения к русской революции и другим историческим событиям, предшествующим рождению Советского Союза. Первая часть работы представляет собой краткий исторический обзор ключевых событий и разъяснение различных понятий: идеологии коммунизма и марксизма, Первой русской революции, Октябрьской революции и сталинизма, чтобы лучше понять условия создания романа. По той же причине, описывается и жизнь Пастернака, навсегда изменившаяся после публикации, "антисоветского", по оценке советской цензуры, романа. Основная гипотеза данной дипломной работы заключается в том, что в романе «Доктор Живаго», который считается одним из шедевров мировой литературы, глубоко укоренено пацифистское миропонимание его автора. Поэтому этот роман считается прогуманистическим и подчеркнуто антивоенным романом русской литературы. Актуален роман «Доктора Живаго» и сегодня, в контексте современной политической и экономической ситуации в мире.

Ключевые слова:

Борис Пастернак, «Доктор Живаго», пацифизм, война, насилие, социализм, русская революция.